Bölüm 4

Dava Kavramı, Davanın Türleri, Dava Şartları ve İlk İtirazlar, Davanın Temel Aşamaları (Dilekçeler Teatisi, Ön İnceleme, Tahkikat)

Öğrenme çıktıları

1 Dava Kavramı

1 Dava ve dava hakkı kavramlarını tanımlayabilme

2 Dava Çeşitleri

2 Dava çeşitlerini tanımlayabilme

3 Dava Şartları

3 Dava şartlarını tanımlayabilme

4 İlk İtirazlar

4 İlk itirazları tanımlayabilme

5 Davanın Temel Aşamaları, Davanın Açılması, Dilekçeler Teatisi, İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

5 Davanın temel aşamalarını, dava açılmasının sonuçlarını, dilekçeler teatisini, dava ve cevap dilekçesinin unsurlarını tanımlayabilme, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamını açıklayabilme

6 Ön İnceleme

6 Ön inceleme aşamasında yapılacak işlemleri sıralayabilme

7 Tahkikat

7 Tahkikat aşamasında yapılacak işlemleri sıralayabilme

Anahtar Sözcükler: • Dava • Dava Şartları • Ön İnceleme • Tahkikat • Islah • Ön Sorun • Bekletici Sorun • Davaların Birleştirilmesi • Davaların Ayrılması

GİRİŞ

Bu bölümde öncelikle dava kavramı, dava çeşitleri, dava şartları, ilk itirazlar ile davanın temel aşamaları üzerinde durulmuştur. Hukuk yargılamasında korunmak istenen hakka göre çeşitli davalar açılabilirse de bu davaları medeni yargılama hukuku açısından belirli özelliklerine göre sınıflandırmak mümkündür. Bu bağlamda aşağıda mahkemeden istenen hukuki korumaya veya talep sonucunun niceliğine göre öngörülen dava çeşitleri açıklanmıştır.

Medeni yargılama hukukunda bir davanın mahkeme tarafından görülebilmesi için öncelikle taraflardan birinin dava açması gerekir. Dava açılmasıyla başlayan yargılamanın beş temel aşaması bulunmaktadır. Bunlar dilekçeler teatisi, ön inceleme, tahkikat, sözlü yargılama ve hükümdür. Bu bölümde davaya ilişkin genel bilgiler verildikten sonra, dilekçeler teatisi ve iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, ön inceleme ve tahkikat konuları açıklanmıştır. Davanın sözlü yargılama ve hüküm aşamaları ise bir sonraki bölümde tahkikatın önemli bir parçası olan ispata ilişkin kısımdan sonra açıklanmıştır.

DAVA KAVRAMI

Dava, bir başkası tarafından hakkı ihlâl edilen veya tehlikeye sokulan kişinin, mevcut ihlal veya tehlikenin ortadan kaldırılmasını sağlamak üzere mahkemeden hukuki koruma istemesidir.

Çekişmeli yargıda davacının dava hakkını kullanarak dava açmasıyla mahkeme davaya bakabilir. Hâkim, iki taraftan birinin talebi olmaksızın, kendiliğinden bir davayı inceleyemez ve karara bağlayamaz (HMK m. 24/1). Çekişmesiz yargı işlerinde ise kanunda öngörülen istisnai hâllerde (örneğin çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse TMK m. 346 uyarınca hâkimin, çocuğun korunması için uygun önlemleri alması) hâkimin resen harekete geçmesi mümkündür (HMK m. 382/1/c).

Dava hakkı, hak arama hürriyetinin bir kullanım şekli olduğundan, Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Herkes meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile âdil yargılanma hakkına sahiptir (AY m. 36). Kuşkusuz dava hakkını kullanmak kişinin isteğine bağlı olup Kanunda açıkça belirtilmedikçe, hiç kimse kendi lehine olan davayı açmaya veya hakkını talep etmeye zorlanamaz (HMK m. 24/2).

Her hak gibi, dava hakkı da sınırsız değildir. Nitekim 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun "Dürüst Davranma" alt başlıklı 2'nci maddesine göre herkes, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır.

dikkat

TMK m. 2'de ifadesini bulan ve hakların kullanılmasında, borçların yerine getirilmesinde sınır olarak kabul edilen objektif iyiniyet kuralı dava hakkının kullanılmasında da göz önünde tutulur. Her dava, davacının hukuki yararı varsa dinlenebilir. Hukuki yarar sağlamayacak bir davanın dinlenme olanağı da yoktur.

Öğrenme Çıktısı

1 Dava ve dava hakkı kavramlarını tanımlayabilme

Araştır 1

Dava açılmasının dürüstlük kuralına aykırı olabileceği örnekleri araştırınız.

İlişkilendir

Dava hakkı ile hukuki yarar kavramlarını ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

Davanın açılması bakımından çekişmeli yargı ile çekişmesiz yargı işleri arasındaki farkları düşünün.

DAVA ÇEŞİTLERİ

Davalar belirli kıstaslara göre tasnif edilir. Mahkemeden istenen hukuki korunmaya göre dava çeşitleri, eda davası, tespit davası, belirsiz alacak ve tespit davası ve inşaî dava olarak sınıflanırken talep sonucunun niceliğine göre dava çeşitleri, kısmi dava, davaların yığılması, terditli dava, seçimlik dava ve topluluk davası olarak ayrılır.

Mahkemeden İstenen Hukuki Korumaya (Talep Sonucunun Niteliğine) Göre Dava Çeşitleri

Mahkemeden istenen hukuki korumaya göre yapılan sınıflandırma her davayı kapsadığından en sık yapılan sınıflandırmadır. Bu bağlamda davalar eda davası, tespit davası ve inşai dava olarak sınıflandırılmaktadır.

Eda Davası

Hukuk yargılama usûlünde en fazla uygulaması görülen dava çeşidi eda (edim) davasıdır. Eda davası yoluyla mahkemeden, davalının, bir şeyi vermeye veya yapmaya yahut yapmamaya mahkûm edilmesi talep edilir (HMK m. 105/1). "Yapmama" talepli eda davalarında, bir fiili yapmaktan kaçınma (içtinap etme) da dâhildir. Örneğin davalının 10.000,00-TL tutarında alacağı ödemesi veya gürültü yapmamasına karar verilmesi talebiyle açılan dava, eda davasıdır. Kamulaştırma bedelinin artırılması davası, artırılmasına karar verilen miktarın davalı idareden tahsili talebini içerdiğinden, bedel artırma davası eda davasıdır.

Davalı davacının talep ettiği hakkını inkâr ediyorsa veya kabul etmekle beraber yerine getirmiyorsa davacının ilâmlı icra yoluyla yerine getirebilecek bir hüküm almak için eda davası açmakta hukuki yarar vardır.

Eda davasının konusu şahsî veya aynî haklar olabilir. Eda davasında mahkemeden, davalının olumlu veya olumsuz bir edimi yerine getirmesine karar verilmesi istenir. Mahkemenin, davalının, davacıya belli bir edimi ifa etmesine karar verebilmesi için, öncelikle dava konusu edilen hukuki ilişkinin varlığını belirlemesi gerekir. Bu sebeple eda davasının kabulü hâlinde verilen hükmün içinde, bir yandan davacının dayandığı hakkın veya hukuki ilişkinin varlığının tespiti yer alırken diğer yandan da davacının istediği edimin davalı tarafından yerine getirilmesi konusunda bir karar yer alır.

dikkat

Eda davasının kabulü üzerine verilen hükümde tespit ve eda hükmü yer alır. Tespit hükmü, daha sonra aynı taraflar arasında aynı hukuki sebebe dayanarak açılan ikinci davada kesin delil oluşturur.

Eda davasını kabul hâlinde verilen hüküm ilâmlı icra yoluyla (İİK m. 24-41) icra edilebilir. Eda davasının reddi halinde verilen hüküm, davacının iddia ettiği hakkın veya hukuki ilişkinin yokluğunu tespit eden bir tespit hükmüdür.

Tespit Davası

Tespit davası yoluyla, mahkemeden, bir hakkın veya hukuki ilişkinin varlığının ya da yokluğunun yahut bir belgenin sahte olup olmadığının belirlenmesi talep edilir (HMK m. 106/1). Eda davası, dava konusu talebe ilişkin tespit talebini de içerdiğinden tespit davasından daha kapsamlıdır ve tespit davası eda davasının öncüsüdür.

Kanunlarda belirtilen istisnai durumlar dışında tespit davası açan davacının, eda davası ile inşaî davalardan farklı olarak tespit davasını açmakta hukuken korunmaya değer güncel bir yararı bulunmalıdır (HMK m. 106/2). Eda davası açılması mümkünse, kural olarak tespit davası açılmasında hukuki menfaat yoktur.

Kısmi eda davasından açılabildiği hâllerde tespit davası açılabilir. Bu durumda hukuki yarar vardır.

dikkat

Tespit davasının konusu yalnız hukuki ilişkiler olabilir.

Davacının bir hukuki ilişkinin var olup olmadığının tespit edilmesinde korunmaya değer hukuki yararı olmalıdır. Maddi vakıalar, tek başlarına tespit davasının konusunu oluşturamaz (HMK m. 106/3) ancak belli bir hukuki ilişkiyle birlikte tespit davasının konusunu oluşturabilir. Kanunda açıkça belli bir maddi vakıanın tespiti için ayrı bir tespit davasının açılabileceğini öngörüldüğü hâller (örneğin senedin sahteliğinin tespiti davası) istisnadır.

dikkat

Tespit davasının dinlenebilmesi için davacının, tespit davasına konu hukuki ilişkinin var olup olmadığının mahkemece hemen tespit edilmesinde korunmaya değer hukuki yararının bulunması gerekir. Bunun için davacının bir hakkı veya hukuki durumu güncel tehlike altında olmalı, bu tehlike sebebiyle davacının hukuki durumu tereddütlü olmalı ve cebrî icraya yetki vermeyerek sadece kesin hüküm gücüne sahip olan tespit hükmü bu tehlikeyi ortadan kaldırmaya elverişli olmalıdır.

Eda davasında, davacı dava açmakta hukuki yararı bulunduğunu bildirmek ve ispat etmekle yükümlü olmadığı hâlde, tespit davası açılmasında hukuki yarar olduğu, özellikle bildirilmeli ve ispat edilmelidir. Tespit davasının konusunun hukuki ilişki olması ve davacının tespit davası açmakta hukuki yararının bulunması dava şartıdır. Davacı tespit davası açmakta hukuki yararı olduğunu ispat edemezse tespit davası dava şartı (hukuki yarar) yokluğundan usûlden reddedilir (HMK m. 114/1/h; 115/2). Mahkemenin, her tespit davasında hukuki yarar bulunup bulunmadığını kendiliğinden incelemesi gerekir. Eda davası açılması mümkün olan hâllerde olumlu tespit davası açılmasında hukuki yarar yoktur.

Kanunun tespit davası açılabileceğini öngördüğü durumlarda hukuki ilişki ve hukuki yarar koşullarının varlığını aramak gerekli değildir. Çünkü tespit davasının açılabileceği kanunda öngörülmüştür. Örneğin Türk Ticaret Kanunu'na göre, haksız rekabet sebebiyle müşterileri, kredisi, meslekî itibarı, ticari faaliyetleri veya diğer ekonomik menfaatleri zarar gören veya böyle bir tehlikeyle karşılaşabilecek olan kimse; fiilin haksız olup olmadığının tespitini isteyebilir (TTK m. 56/1/a).

Tespit davası, olumlu ve olumsuz tespit davası olmak üzere ikiye ayrılır. Olumlu tespit davası, bir hukuki ilişkinin varlığını tespit amacıyla açılan davadır. Olumlu tespit davasının kabulü hâlinde verilen hükümle, varlığı iddia edilen hukuki ilişkinin bulunduğu; olumlu tespit davasını esastan reddeden hüküm ile varlığı iddia edilen hukuki ilişkinin bulunmadığı hüküm altına alınır.

Olumsuz tespit davası, davalının varlığını iddia etmesine rağmen davacının kabul etmediği bir hukuki ilişkinin bulunmadığının tespiti için açılan davadır. Olumsuz tespit davasının kabulü hâlinde, davalının varlığını iddia ettiği hukuki ilişkinin, davacının ileri sürdüğü gibi mevcut olmadığı hüküm altına alınır. Olumsuz tespit davasının reddi hâlinde verilen hükümle, davacının kabul etmemesine rağmen davalının varlığını iddia ettiği hukuki ilişkinin mevcut olduğu hüküm altına alınır.

dikkat

Tespit davaları, uygulamada sıkça müracaat edilen bir dava türü olup, bir geçici hukuki korunma türü olan delil tespiti kurumundan farklıdır. Maddi vakıalar tek başlarına tespit davasını konusunu oluşturamazken delil tespitinin konusunu oluşturabilir. Tespit davası bağımsız bir davadır. Oysa delil tespiti, asıl dava dosyasının bir parçasıdır.

Tespit davasında verilen tespit hükmü kesin hüküm ve kesin delil teşkil eder.

Belirsiz Alacak ve Tespit Davası

Davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun imkânsız olduğu hâllerde, alacaklı, hukuki ilişkiyi ve asgari bir miktar yahut değeri belirtmek suretiyle belirsiz alacak davası açabilir (HMK m. 107/1).

Davanın belirsiz alacak davası türünde açılabilmesi için, açıldığı tarih itibariyle uyuşmazlığa konu alacağın miktar veya değerinin tam ve kesin olarak davacı tarafça belirlenememesi gereklidir. Belirleyememe hâli, davacının gerekli dikkat ve özeni göstermesine rağmen, alacağın miktar veya değerinin belirlenmesinin kendisinden gerçekten beklenilmemesi durumuna yahut objektif olarak imkânsızlığa dayanmalıdır. Açılacak davanın miktarı belirli veya belirlenebilir nitelikteyse belirsiz alacak davası açılarak bu davanın sağladığı imkânlardan yararlanılmaz. Çünkü her davada arandığı gibi, burada da davacının dava açmakta hukuki yararı olması aranır. Böyle bir durumda ise hukuki yararın bulunduğundan söz edilemez.

Davacının alacağının miktar veya değerini belirleyebilmesi için elinde bulunması gerekli bilgi ve belgelere sahip olmaması ve bu belgelere dava açma hazırlığı döneminde ulaşmasının da (gerçekten) mümkün olmaması ve dolayısıyla alacağın miktarının belirlenmesinin karşı tarafın elinde bulunan bilgi ve belgelerin sunulmasıyla mümkün hâle geleceği durumlarda alacak belirsiz kabul edilmelidir.

dikkat

Alacağın hangi hallerde belirsiz, hangi hallerde belirli veya belirlenebilir olduğu hususunda kesin bir sınıflandırma yapılması mümkün olmayıp, her davaya konu alacak bakımından somut olayın özelliklerinin nazara alınarak sonuca gidilmesi gereklidir.

Sırf taraflar arasında alacak miktarı bakımından uyuşmazlık bulunması, talep sonucunun belirlenmesinin davacıdan beklenemeyecek olması anlamına gelmez. Önemli olan objektif olarak talep sonucunun belirlenmesinin davacıdan beklenemeyecek olmasıdır. Bir alacağın belirlenmesi ile onun ispatı ayrı konular olup, davacının talep konusu yaptığı alacağını ispat edecek durumda olmaması, belirsiz alacak davası açabileceği anlamına gelmez.

Karşı tarafın verdiği bilgi veya tahkikat sonucu alacağın miktarı veya değerinin tam ve kesin olarak belirlenebilmesi mümkün olduğunda davacı, iddianın genişletilmesi yasağına tâbi olmaksızın talebini tam ve kesin olarak belirleyebilir. Hâkim, tahkikat sona ermeden önce talebini tam ve kesin olarak belirlemesi için davacıya iki haftalık kesin süre verir. Davacı, talep ettiği alacağın miktar veya değerini bu süre içinde tam ve kesin olarak belirlerse, dava bu miktar veya değer üzerinden karara bağlanır; aksi takdirde dava, talep sonucunda belirtilen miktar veya değer üzerinden görülüp karara bağlanır (HMK m. 107/2).

dikkat

Belirsiz alacak davasında alacağın tamamı için zamanaşımı süresi, davanın açıldığı tarihten itibaren kesilir.

Belirsiz alacak davasında, mahkemece talep artırım dilekçesi verilerek artırılan miktarlar dâhil olmak üzere, alacakların tümüne davanın açıldığı tarihten itibaren temerrüt faizi işletilmesi gerekir. Belirsiz alacak davasında alacağın geri kalan kısmının talep edilebilmesi için davalı tarafın iznine veya ıslah yoluna başvurulmasına gerek yoktur.

İnşaî Dava

İnşaî dava yoluyla, mahkemeden, yeni bir hukuki durum yaratılması veya mevcut bir hukuki durumun içeriğinin değiştirilmesi yahut onun ortadan kaldırılması talep edilir (HMK m. 108/1).

dikkat

İnşai davalar, Kanunda açıkça belirtilen hallerde açılabilir ve inşaî bir hakka dayanır.

İnşa haklar, hak sahibinin varması gerekli tek taraflı bir irade açıklaması ile kullanılır ve kural olarak karşı tarafa vardıkları anda kendilerinden beklenen hukuki sonucu doğurur. Bunun için karşı tarafın kabulüne veya bir mahkeme kararına ihtiyaç yoktur. Buna karşılık bazı inşaî haklarda hak sahibinin hakkını tek taraflı olarak kullanmasıyla hukuki sonuç kendiliğinden doğmaz. İnşaî hakka bağlanmış olan etkinin doğumu için, mahkeme aracılığıyla kullanılması maddi hukuk tarafından zorunlu kılınmışsa, inşaî hakkın, dava yoluyla kullanılması gerekir ve bu durumda inşaî hak sahibinin inşaî dava (örneğin boşanma veya evlenmenin butlanı davası) açması gerekir (HMK m. 108/2).

Kanunlarda aksi belirtilmedikçe, inşaî hükümler, geçmişe etkili değildir (HMK m. 108/3). İnşaî davanın kabulü halinde inşaî hüküm verilirken, reddi hâlinde olumsuz tespit hükmü verilir. İnşaî hüküm kesinleşmesiyle kendiliğinden inşaî etki doğurduğundan, ilâmlı icra yoluyla icraya ihtiyaç bırakmaz.

Talep Sonucunun Niceliğine Göre Dava Çeşitleri

Taraf dava yoluyla tek bir talepte bulunabileceği gibi birden fazla asli ve bağımsız talepte, talepleri arasında aslilik fer'ilik ilişkisi kurarak veya talebinin sadece belirli bir bölümü için ve benzeri

şekillerde talepte bulunabilir. Talep sonucunun sayısı bakımından yapılan sınıflandırmaya göre dava türleri kısmi dava, davaların yığılması, terditli dava, seçimlik dava ve topluluk davasıdır.

Kısmi Dava

Davacının, aynı hukuki ilişkiden doğan alacağının tamamını dava etmeyerek, şimdilik bir kısmını talep etmek suretiyle açtığı davaya kısmi dava denir. Yargılama giderlerinden tasarruf etmek ve başlangıçta dava konusu miktarı yüksek tutarak davanın reddi ihtimalinde aleyhine yüksek miktarda yargılama giderlerine hükmedilmesi tehlikesiyle karşılaşmak istemeyen davacı (veya karşı dava açan davalı), talep konusunun niteliği itibarıyla bölünebilir olduğu durumlarda, sadece bir kısmını dava yoluyla ileri sürülebilir (HMK m. 109/1).

Kısmi dava, tümü ihlal veya inkâr olunan bir hakkın ancak bir bölümünün dava edilmesi, diğer bölümüne ilişkin dava ve talep hakkının ise bazı nedenlerle geleceğe bırakılması anlamına gelir. Davacının, dava sebebi olarak gösterdiği hukuki ilişkiden doğan alacağının tümünü mü, yoksa yalnız bir kesimini mi istediğini dava dilekçesinde açıkça bildirmesi gereklidir. Davacı, alacağının yalnız bir kesimi için dava açtığını bildirmemişse, dava kısmi dava değil, tam dava sayılır.

Kısmi davada davacının alacağı, dava konusu ettiği tutardan daha fazla olsa da şimdilik dava konusu edilmeyen tutarın dava açılırken saklı tutulması şart değildir.

dikkat

Kısmi dava açılırken, dava dilekçesinde fazlaya ilişkin hakların saklı tutulduğuna ilişkin bir kayda yer verilmemiş olması, talep konusunun şimdilik dava edilmeyen (geri kalan) kısmından feragat edildiği anlamına gelmez.

Kısmi davanın davacısı, zamanaşımı süresi içinde olmak şartıyla bakiye alacak miktarını daha sonraki bir tarihte ek dava açmak veya aynı davada (derdest kısmi davada) karşı tarafın açık izni yahut kısmi ıslah yoluyla talep sonucunu arttırarak talep etmek konusunda seçimlik hakka sahiptir. Kısmi ıslah, ek dava yoluyla elde edilebilecek haklara, mevcut dava içerisinde, daha basit, daha az masrafla ve daha kısa süre içerisinde (usûl ekonomisine uygun olarak) kavuşma olanağı tanıyan ve bu yönüyle âdeta ek dava açma yoluna alternatif oluşturan bir imkândır. Kısmi ıslah kapsamında dava değerinin artırılması, derdest davanın devamı olup yeni bir dava veya ek dava olarak kabul edilemez. Artırılan tutar için harç yatırılması bir usûl işlemi olduğundan yeni bir dava açıldığı şeklinde yorumlanamaz.

Bunun gibi, kısmi davada bakiye alacak bölümü için, gerek kısmi dava karara bağlanmadan önce gerek daha sonra, ayrı bir dava açılması mümkündür. Uygulamada bu ayrı davaya ek dava denilmektedir. Yine, kısmi davadan sonra açılan ek davada, davacının hukuki yararının bulunması koşuluyla, birden fazla ek dava açılması da mümkündür.

Dava açılırken talep konusunun kalan kısmından açıkça feragat edilmişse alacağın dava edilmeyen (bakiye) kısmından feragat edilmiş olur ve bu kısım hakkında daha sonra ek dava açılırsa bu dava, feragat sebebiyle esastan reddedilir (HMK m. 109/3).

Maddi tazminat davası kısmi dava olarak açılabilirken manevi tazminat davası kısmi dava olarak açılamayacağı gibi ıslah yolu ile de manevi tazminat tutarı artırılamaz. Çünkü manevi tazminat bir bütün olup duyulan acı ve üzüntünün karşılığı dava yolu ile belirlenip, karşı tarafa bildirildikten sonra artırılması veya yeni bir dava açılarak istenmesi mümkün değildir. Manevi tazminatın takdirinde hâkime çok geniş takdir yetkisi verilmiştir. Hâkimin takdir yetkisi bölünemez. Manevi tazminatın tekliği ve bölünmezliği kuralı gereğince, dava açarken istenen manevi tazminat miktarı davalı yararına usûlî kazanılmış hak oluşturur ve sonradan ıslah veya ek dava ile artırılamaz.

dikkat

Kısmi davada zamanaşımı, dava edilen kısım bakımından kısmî dava tarihinde kesilir (TBK m. 154). Bakiye alacak bakımından kısmen ıslah talebinde bulunulması veya ek dava açılması hâlinde, dava dışı tutulan alacak kesimi bakımından zamanaşımı kısmi davanın açıldığı tarihte değil, kısmi ıslah veya ek dava tarihinde kesilir.

Kısmi olarak açılan davada dava dilekçesinde faiz istenmişse ıslah istemi daha sonra faiz talebi ol-

madan yapılsa dahi, dava açarken yapılan faiz istemi, kısmi ıslahla arttırılan alacak kesimi için de geçerlidir. Bir miktar para alacağının faizi ile birlikte tahsiline karar verilmesinin talep edildiği kısmi davada, dava konusu miktarın kısmi ıslahla faiz talebi belirtilmeksizin artırılması hâlinde, artırılan miktar bakımından dava dilekçesindeki faiz talebine bağlı olarak ıslah tarihinden itibaren faize hükmedilir. Islahla artırılan tutar yeni bir dava olmadığından, ilk kısmi dava dilekçesinde yer alan bütün unsurlar, faiz istemi de dâhil olmak üzere, aynı davada ıslahla artırılan kısım için de uygulanabilir. Islah dilekçesinde, dava dilekçesindeki iddia ve istemlerin, bu arada faiz talebinin tekrarlanmasına ihtiyaç yoktur. Dava dilekçesindeki faiz istemi, ıslah dilekçesini de kapsar (İBGK 24.05.2019, 8/3, Karar için bkz. 27.9.2019 T. 30901 S. RG).

Davaların Yığılması

Davacının, aynı davalıya karşı olan, birbirinden bağımsız birden fazla aslî talebini, aynı dava dilekçesinde ileri sürmesine davaların yığılması (kümülatif dava yığılması) denir.

Davaların yığılmasında, dava konusu edilen taleplerin tümü birbirinden bağımsız, eşdeğer ve aynı derecede öneme sahiptir. Her bir talep farklı edimlerin gerçekleştirilmesine yönelmiştir. Görünüşte tek dava olsa da gerçekte birlikte ileri sürülen talep sayısında dava açılmıştır. Görünüşte tek hüküm verilse de gerçekte talep sayısınca hüküm verilir. Mahkeme, taleplerin tümü hakkında ayrı ayrı karar vermek ve bunları hüküm fıkrasında göstermek zorundadır.

dikkat

Davaların yığılmasında mahkemenin, taleplerin tümü hakkında tek ve aynı şekilde karar verme zorunluluğu yoktur.

Davaların yığılmasında dava şartları, her bir talep bakımından ayrı ayrı belirlenir. Ayrıca, birlikte ileri sürülen talepler arasında hukuki veya ekonomik bir bağın bulunması da şart değildir. Davaların yığılmasının varlığı hâlinde, tek müşterek olan husus, delillerin ikamesi ile tahkikat aşamasıdır. Davaların yığılması bu sayede usûl ekonomisi ilkesinin gerçekleştirilmesine hizmet eder.

Davaların yığılmasının ortaya çıkabilmesi için, birlikte dava edilen taleplerin arasında bağlantı olması gerekmese de şu koşullar bulunmalıdır (HMK m. 110/1):

- Davacı, dava dilekçesinde aynı davalıya karşı birden fazla talep ileri sürmelidir.
- Birlikte ileri sürülen taleplerin tümü aynı yargı çeşidi içinde yer almalıdır.
- Talepler arasında bir aslîlik-ferîlik ilişkisi kurulmamış olmalıdır.
- Taleplerin tümü bakımından geçerlilik taşıyan bir ortak yetkili mahkeme bulunmalıdır.

Terditli Dava

Davacının, aynı davalıya karşı birden fazla talebini, aralarında aslilik-ferîlik ilişkisi kurmak suretiyle, aynı dava dilekçesinde ileri sürdüğü davaya *terditli dava* denir (HMK m. 111/1).

Terditli davada davacı, mahkemeden ilk önce asıl talebi hakkında karar verilmesini ister ve asıl talebin reddedilmesi durumunda ise yardımcı talebini ileri sürer. Örneğin, muris muvazaası nedenine dayalı tapu iptali ve tescil, olmaz ise tenkis istemi veya gizli ayıp hukuki nedenine dayalı ayıplı malın ayıpsız misli ile değiştirilmesi, mümkün olmadığı takdirde sözleşmenin iptali ile sözleşme bedelinin iadesi istemine ilişkin dava terditli davadır. Terditli davada taleplerin dayandığı vakıalar aynı olabileceği gibi benzer de olabilir.

dikkat

Terditli dava açılması, terditli hüküm verilmesi anlamına gelmez.

Terditli davada, mahkeme öncelikle asıl talebi inceleyerek karara bağlar. Mahkeme, davacının aslî talebinin esastan reddine karar vermedikçe, fer'î talebini inceleyemez ve hükme bağlayamaz. Mahkeme aslî talebi kabul etmişse artık fer'î talep hakkında herhangi bir karar vermez. Mahkeme ancak aslî talebi reddederse fer'î talep hakkında karar verir (HMK m. 111/2). Fer'î talep de mahkemece esastan reddedilirse, davada bir menfi tespit hükmü verilmiş olur.

Terditli dava açabilmek için şu iki koşul mevcut olmalıdır (HMK m. 111/1):

- Aynı davalıya karşı ileri sürülen birden fazla talep arasında bir aslîlik-ferîlik ilişkisi olmalı; dava dilekçesinde önce aslî talep, daha sonra da fer'î talep belirtilmiş olmalıdır.
- Aynı davalıya karşı birlikte ileri sürülen asıl ve yardımcı talepler arasında hukuki veya ekonomik bir bağlantı bulunmalıdır.

Terditli dava açılması, şarta bağlı dava ikame edilmesi anlamına gelmez. Terditli dava açan davacı bu şekilde, taleplerine ilişkin olarak mahkemece gerçekleştirilecek olan incelemenin sırasını belirlemiş olur.

Seçimlik Dava

Seçimlik borçlarda, seçim hakkı kendisine ait olan borçlu veya üçüncü kişinin bu hakkı kullanmaktan kaçınması hâlinde, alacaklı seçimlik dava açabilir (HMK m. 1112/1). Kuşkusuz her seçimlik borç bir seçimlik dava açılmasına imkân tanımaz.

dikkat

Seçimlik borçlarda, seçme hakkı borçluya yahut üçüncü bir kişiye bırakılmış ve borçlu yahut üçüncü kişi bu hakkını kullanmaktan kaçınıyorsa, ancak bu durumda seçimlik dava açılması mümkündür.

Seçme hakkı alacaklıya aitse, alacaklının bu durumda seçimlik dava açma imkânı yoktur. Alacaklı bu hâlde, hukuki niteliği itibarıyla inşaî bir hak olan seçme hakkını kullanmak suretiyle öncelikle borç konusunu belirli hâle getirmelidir. Borçlu, belirlenen bu edimi yerine getirmeye yanaşmıyorsa, ona karşı seçimlik dava değil eda davası açılmalıdır.

Seçimlik davada birden fazla edim aynı anda dava konusu edilmediğinden gerçek anlamda bir dava yığılması yoktur. Dava konusu edilen edimler birbirinin alternatifi olup borçlunun birden fazla edim arasında seçim yaparak birisini ifa etmesi istenir. Borcun konusu edim ve dolayısıyla dava konusu talep aslında tektir. Seçimlik davada davacı dava dilekçesinde seçimlik olarak talepte bulunduğu için mahkeme, talebin hukuka uygun olduğu sonucuna varırsa seçimlik mahkûmiyet hükmü verir (HMK m. 112/2).

Seçimlik mahkûmiyet hükmünü cebrî icraya koyan alacaklı, takip hukukunun temel kuralı olan takibin konusunun belirli olması kuralı uyarınca takibinin konusunu, mahkûmiyet hükmünde yer alan edimlerden birine hasretmek zorundadır. İcra müdürü de bu belirleme doğrultusunda borçluya, hasredilen edimin yerine getirilmesini konu alan bir icra emri gönderir. Ancak, bu durum, borçlunun, diğer edimi ifa etmek suretiyle borcundan kurtulma hakkını ortadan kaldırmaz (HMK m. 112/3). Borçlu, hasredilen ve icra emrinin konusunu oluşturan edimin yerine diğer edimi yerine getirmek suretiyle de borcundan kurtulabilir. İlâmlı icra takibinde de seçme hakkı yine borçluda kalır ve alacaklıya geçmez.

Topluluk Davası

Dernekler ve diğer tüzel kişiler, statüleri çerçevesinde, üyelerinin veya mensuplarının yahut temsil ettikleri kesimin menfaatlerini korumak için kendi adlarına, ilgililerin haklarının tespiti veya hukuka aykırı durumun giderilmesi yahut ilgililerin gelecekteki haklarının ihlal edilmesinin önüne geçilmesi için dava açabilir (HMK m. 113/1).

DAVA ŞARTLARI

Dava şartları, davanın esastan görülüp karara bağlanabilmesi için, varlığı veya yokluğu hâkim tarafından davanın her aşamasında kendiliğinden gözetilen ve taraflarca da noksanlığı davanın her aşamasında ileri sürülebilen dinlenebilirlik koşullarıdır. Davanın esastan görülebilmesi için varlığı gerekenler olumlu; yokluğu gerekenler olumsuz dava şartlarıdır. Dava şartları genel dava şartları ve özel dava şartları olarak sınıflandırılır.

Genel Dava Şartları

Her dava için aranan dava şartları HMK'da düzenlenmiştir (HMK m. 114/1). Diğer kanunlarda yer alan özel dava şartlarına ilişkin hükümler saklıdır (HMK m. 114/2).

Türk Mahkemelerinin Yargı Hakkının Bulunması

Mahkeme, açılan davada ülke ve kişi yönünden yargı hakkına sahip olmalıdır (HMK m. 114/1/a). Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinin Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yargı hakkı vardır. Yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişiler de aynı şekilde Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinin yargısına tâbidir.

Yabancı devletler, egemenlik işlerine ilişkin davalarda yargı bağışıklığına sahiptir. Buna karşılık yabancı devlete, özel hukuk ilişkilerinden doğan hukuki uyuşmazlıklarda yargı muafiyeti tanınmaz (MÖHUK m. 49/1). Bu gibi uyuşmazlıklarda yabancı devletin diplomatik temsilcilerine tebligat yapılabilir (MÖHUK m. 49/2).

3042 sayılı Kanunla onaylanan (RG T. 24.12.1984, S. 18615) 18.4.1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesinin 31'inci maddesine göre, diplomatik ajan, kabul eden Devletin ceza, medeni ve idari yargısından bağışıktır. Diplomatik ajan, sadece aşağıdaki hususlarda kabul eden Devletin medeni ve idari yargısına tâbidir:

- Kabul eden Devletin topraklarında bulunan özel bir taşınmazla ilgili bir ayni hak davası, yeter ki bu taşınmaz, gönderen Devlet adına ve misyon amaçları için kullanılmak üzere diplomatik ajanın tasarrufunda bulunmamış olsun.
- Diplomatik ajanın gönderen Devlet adına değil de bir özel kişi olarak vasiyeti tenfiz memuru, mirasın idarecisi, mirasçı veya vasiyet olunan kişi sıfatıyla ilgili bulunduğu mirasa ilişkin bir dava;
- Diplomatik ajanın kabul eden Devlet dâhilinde resmi görevleri dışında icra ettiği herhangi bir mesleki veya ticari faaliyet ile ilgili bir dava.

Yukarıda sayılan hâller dışında bir diplomatik ajan hakkında Türkiye'de hiçbir icra takibi yapılamaz. Söz konusu durumlarda dahi ajanın şahsının veya konutunun dokunulmazlığı ihlal edilemez (Viyana Sözleşmesi m. 31/3).

Diplomatik ajanın, tanıklık yapmak zorunluluğu yoktur (Viyana Sözleşmesi m. 31/2).

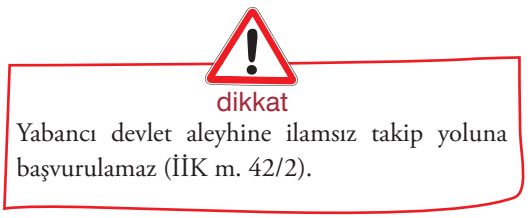

Yabancı devlet aleyhine başlatılan ilâmlı icra takiplerine ilişkin icra emrinde uluslararası antlaşmalar saklı kalmak kaydıyla, borçlu devlete ait olan mallar hakkında cebri icra yapılabileceği hususu ayrıca ihtar edilir (İİK m. 32/2).

Yargı Yolunun Caiz Olması

Mahkemeler, kendilerine ait yargı yoluna giren dava ve işlere bakabileceğinden, davanın adli yargı yoluna girmesi dava şartıdır (HMK m. 114/1/b). İdari yargı yoluna giren bir dava adli yargı yolundaki mahkemelerde açılırsa dava şartı yokluğundan reddedilir.

Mahkemenin Görevli Olması

Davanın açıldığı adli yargı ilk derece hukuk mahkemesinin davada görevli olması (HMK m. 1-4; 5235 s.K. m. 4-6) dava şartıdır (HMK m. 114/1/c).

Yetkinin Kesin Olduğu Hâllerde, Mahkemenin Yetkili Bulunması

Kanunda mahkeme için kesin yetkinin öngörüldüğü hâllerde, davanın bu kesin yetkili mahkeme veya mahkemelerde açılması dava şartıdır (HMK m. 114/1/ç). Kesin yetki dışındaki hâllerde yetki dava şartı değildir.

Davada İki Taraf Bulunması

Davada, dava konusu uyuşmazlığın tarafı olarak davacı ve davalının varlığı dava şartıdır (HMK m. 114/1/d). Uyuşmazlık içinde olan iki taraf yoksa, çekişmesiz yargı işinin varlığından söz edilir (HMK m. 382).

Taraf Ehliyeti

Davada her iki tarafın da taraf ehliyetine sahip olması dava şartıdır (HMK m. 114/1/d).

Dava Ehliyeti

Davada her iki tarafın da taraf ehliyetine sahip olması dava şartıdır. Dava ehliyetine sahip olmayan taraflar kanuni temsilcileri (örneğin anonim şirketler yönetim kurulu, kısıtlılar veli veya vasi) tarafından temsil edilirler ve kanuni temsilin söz konusu olduğu hâllerde, temsilcinin gerekli niteliğe sahip bulunması da dava şartıdır (HMK m. 114/1/d).

Dava Takip Yetkisi

Tarafların dava açabilmesi, geçerli şekilde usûl işlemi yapabilmesi ve talep sonucu hakkında hüküm alabilmesi için dava takip yetkisine sahip olması dava şartıdır (HMK m. 53; 114/1/e).

Davaya Vekâlet Ehliyeti ve Geçerli Vekâletname

Vekil aracılığıyla takip edilen davalarda, vekilin davaya vekâlet ehliyetine sahip olması ve mahkemeye usûlüne uygun düzenlenmiş bir vekâletname sunması dava şartıdır (HMK m. 114/1/f).

Gider Avansı

Davacının dava açarken yargılama harçları ile birlikte, her yıl Adalet Bakanlığınca çıkarılacak gider avansı tarifesinde belirlenecek olan gider avansı tutarını mahkeme veznesine yatırması dava şartıdır (HMK m. 114/1/g; 120).

Gerekli Hâllerde Teminat Gösterilmesi

Davacı kural olarak dava açarken teminat göstermek zorunda olmamakla birlikte mahkeme, davacının Kanunda sayılan istisnai hâllerde (HMK m. 84-89) davalının muhtemel yargılama giderlerini karşılayacak uygun bir teminat göstermesine karar verirse hâkim tarafından belirlenen kesin süre içinde teminatın mahkemeye verilmesi dava şartıdır (HMK m. 114/1/ğ).

Hukuki Yarar

Davacının dava hakkına sahip olması dava açabilmesi için yeterli değildir. Bundan başka davacının, sübjektif hakkına hukuki korunma sağlanması hususunda mahkemeye başvurmasında hâli hazırda hukuken korunmaya değer bir yararı bulunmalıdır.

dikkat

Dava hakkı hukuki yarar ile sınırlıdır. Davacı hakkına kavuşmak için, hâli hazırda mahkeme kararına muhtaç bir konumda değilse onun hukuki yararı yoktur.

Hukuki yarar, mahkemeden hukuki korunma istemi ile bir davanın açılabilmesi için davacının bu davayı açmakta veya mahkemeden hukuksal korunma istemekte bir menfaatinin olması demektir. Davacının dava açmakla hukuk kuralları tarafından haklı bulunan (korunan) bir yararı olmalı, haklarını elde edebilmesi içir mahkeme kararına ihtiyaç bulunmalı ve davacı mahkemeyi gereksiz yere uğraştırmamalıdır. Ayrıca bu yararın "hukuki ve meşru", "doğrudan ve şahsi", "doğmuş ve güncel" olması da zorunludur. Kanunda davacının, dava açmakta hukuki yararının bulunması dava şartı olarak düzenlenmiştir (HMK m. 114/1/h).

Aynı Davanın Daha Önceden Açılmış ve Hâlen Görülmekte Olmaması

Tarafları, dava sebebi (maddi vakıaları) ve dava konusu (talep sonucu) aynı olan bir dava daha önce açılmış ve hâlen görülmekteyse, ikinci kez açılamaz. Davacının aynı davayı ikinci defa açmakta hukuki yararı olmadığından, aynı davanın daha önceden açılmış ve hâlen görülmekte olmaması (derdestlik iddiası) olumsuz dava şartıdır (HMK m. 114/1/ı).

Kesin Hükmün Bulunmaması

Tarafları, dava sebebi (maddi vakıaları) ve dava konusu (talep sonucu) aynı olan bir dava daha önce kesin hükme bağlanmışsa, maddi anlamda kesin

hükmün (HMK m. 303) menfî etkisi sebebiyle ikinci kez açılamaz, açılırsa da dinlenemez ve mahkemece yeniden inceleme konusu yapılamaz. Maddi anlamda kesin hüküm, menfi etkisi itibarıyla bir olumsuz dava şartıdır.

dikkat

Tıpkı derdestlikte olduğu gibi kesin hüküm itirazı da, "aynı fiilden ötürü bir kişi ancak bir kez yargılanabilir" (ne bis idem) kuralına dayanır. Bu sebeple, aynı davanın daha önceden kesin hükme bağlanmamış olması (HMK m. 114/1/i) dava şartıdır.

Dava Şartlarının İncelenmesi

Mahkeme, kanunda sayılan genel veya özel dava şartlarının mevcut olup olmadığını, davanın her aşamasında kendiliğinden araştırır. Taraflar da dava şartı noksanlığını her zaman ileri sürebilirler (HMK m. 115/1).

Mahkeme, dava şartı noksanlığını tespit ederse öncelikle dava şartı noksanlığının giderilmesinin mümkün olup olmadığını araştırır. Dava şartı noksanlığının giderilmesi mümkün değil ise, davanın usûlden reddine karar verir. Böylece, esasa değil usûle ilişkin bir nihai kararla davayı bitirir. Bu karara karşı kanun yolu açık olup (HMK m. 341), dava şartı yokluğu sebebiyle davanın usûlden reddi kararı, sadece ilgili olduğu dava şartının yokluğu bakımından kesin hüküm teşkil edeceğinden, esik olan dava şartı tamamlandığı takdirde aynı davanın yeniden açılması ve esas hakkında karar verilmesinin istenmesi mümkündür.

dikkat

Dava şartı noksanlığının giderilmesi mümkün ise, mahkeme usûlden ret kararı vermeden önce, usûl ekonomisi ilkesini gözeterek eksikliğin tamamlanması yönünde ilgili tarafa kesin süre verir. Bu süre içinde dava şartı noksanlığı giderilmemişse, mahkeme davayı dava şartı yokluğu sebebiyle usûlden (HMK m. 115/2) reddeder.

6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nda öngörülen özel dava şartı bakımından bu esastan ayrılma olmuştur. İlgili kanunlarda (İMK m. 3; TTK m. 5/A; TKHK m. 73/A) arabulucuya başvurulmuş olmasının dava şartı olarak kabul edildiği hâllerde, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanununda genel dava şartlarına ilâveten HMK m. 114/2 kapsamında özel bir dava şartı daha öngörülmüştür.

Arabulucuya başvurulmuş olmasının kanunla dava şartı olarak düzenlendiği durumlarda (İMK m. 3; TTK m. 5/A; TKHK m. 73/A) davacı dava açarken, arabuluculuk faaliyeti sonunda anlaşmaya varılamadığına ilişkin son tutanağın aslını veya arabulucu tarafından onaylanmış bir örneğini dava dilekçesine eklemek zorundadır.

Mahkeme, arabulucuya başvurulmuş olmasının kanunla dava şartı olarak düzenlendiği durumlarda, genel dava şartları (HMK m. 114) yanında bu özel (müspet) dava şartının varlığını da (dava açılmadan önce arabulucuya başvurulmuş olup olmadığını) kendiliğinden araştırır.

Bu zorunluluğa uyulmadan dava açılması hâlinde mahkemece davacıya, son tutanağın bir haftalık kesin süre içinde mahkemeye sunulması gerektiği, aksi takdirde davanın usûlden reddedileceği ihtarını içeren davetiye gönderilir. İhtarın gereği yerine getirilmez ise dava dilekçesi karşı tarafa tebliğe çıkarılmaksızın davanın usûlden reddine karar verilir (HUAK m. 18/A/2; HUAKY m. 22/1-2).

Arabulucuya başvurulmadan dava açıldığının anlaşılması hâlinde herhangi bir işlem yapılmaksızın davanın, dava şartı yokluğu sebebiyle usûlden reddine karar verilir (İMK m. 3/2; HUAK m. 18/A/2; HMK m. 115/2; HUAKY m. 22/3). Dava dilekçesi içeriğinden arabulucuya başvurulmadan dava açıldığının açıkça anlaşılması hâlinde, duruşma yapılmaksızın (dosya üzerinden) davanın, dava şartı yokluğu sebebiyle usûlden reddine karar verilir (HMK m. 320/1; HUAKY m. 22/3). Görüldüğü gibi Kanunda (HUAK m. 18/A/2), arabulucuya başvurulmadan dava açılması, noksanlığı tamamlanamayan dava şartı olarak görülmüş ve bunun tamamlanması için davacıya kesin süre verilmesi imkânı (HMK m. 115/2) tanınmamıştır.

dikkat

Dava şartı noksanlığı, mahkemece, davanın esasına girilmesinden önce fark edilmemiş, taraflarca ileri sürülmemiş ve fakat hüküm anında bu noksanlık giderilmişse usûl ekonomisi ilkesine uygunluk bakımından, artık başlangıçtaki dava şartı noksanlığından ötürü dava usûlden reddedilemez (HMK m. 115/3) ve davanın esası hakkında hüküm verilir.

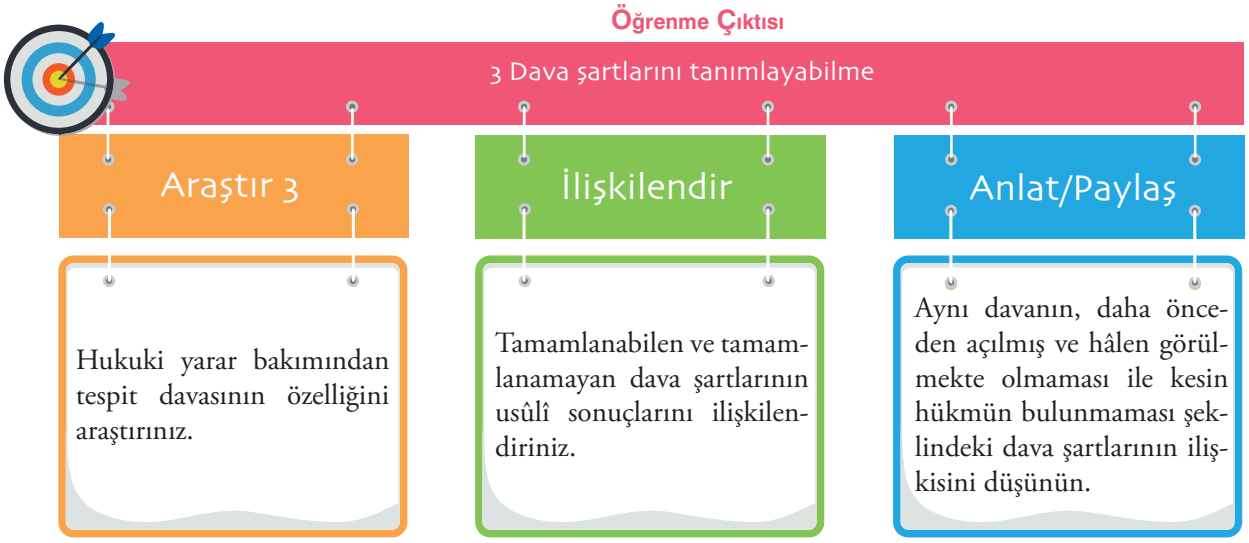

İLK İTİRAZLAR

Dava şartları dışında kalan ve davada öngörülen yargılama kesitinde ileri sürülmesi koşuluyla davanın esasına girilmesine engel olan usûle ilişkin savunma vasıtalarına *ilk itirazlar* denir (HMK m. 116). İlk itirazlar kanunda sınırlı olarak sayılan durumlardan ibaret olup şunlardır:

Kesin Yetki Kuralının Bulunmadığı Hâllerde Yetki İtirazı

Mahkemenin yer yönünden yetkisinin kesin olmadığı hâllerde yetkisizlik itirazı bir ilk itiraz teşkil eder (HMK m. 116/1/a).

Uyuşmazlığın Tahkim Yoluyla Çözümlenmesi Gerektiği İtirazı

Taraflar arasında önceden yapılmış geçerli bir tahkim sözleşmesinin varlığına rağmen tahkim sözleşmesinin taraflarından biri, tahkim sözleşmesinin kapsamına giren uyuşmazlığın çözülmesi için tahkime başvurmak yerine mahkemede dava açarsa mahkeme, tahkim sözleşmesinin varlığını kendiliğinden gözeterek görevsizlik kararı veremez. Bu durumda davalı, tahkime başvurma iradesini sürdürüyorsa, mahkemede açılan davada tahkim ilk itirazında bulunmalıdır. Tahkim ilk itirazı, tahkim sözleşmesine taraf olması koşuluyla, davalı tarafından ileri sürülebilecek bir ilk itirazdır (HMK m. 116/1/b).

Mahkeme tahkim ilk itirazını kabul ederse davayı usûlden reddeder (HMK m. 413/1). Bu nihai karara karşı kanun yolu açıktır. Mahkeme tahkim ilk itirazını kabul etmez ise, uyuşmazlığın tahkim yoluyla çözümlenmesi gerekmediğinden davaya devam eder. Mahkemenin tahkim ilk itirazının reddine dair kararı bağlayıcı olup artık tahkim davası açılamaz. Mahkemenin tahkim ilk itirazının reddine dair ara kararına karşı ancak esas hükümle birlikte kanun yoluna başvurulabilir.

İlk İtirazların İleri Sürülmesi ve İncelenmesi

İlk itirazların hepsi cevap süresi içinde ve cevap dilekçesinde ileri sürülmek zorundadır; aksi hâlde dinlenemez (HMK m. 117/1). İlk itirazların ileri sürülmesi bakımından cevap süresi hak düşürücü

niteliktedir. İlk itirazların ileri sürülmesi hakkında savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağının istisnaları da uygulanmaz.

dikkat

İlk itirazlar süresi geçtikten sonra ve cevap dilekçesiyle ileri sürülmediği takdirde karşı tarafın açık veya zımnî muvafakati veya ıslahla dahi ileri sürülemez.

Cevap süresi uzatılmışsa (HMK m. 127/1; 317/2), uzatılan cevap süresi içinde de ilk itirazlar ileri sürülebilir.

Davalı, cevap dilekçesini elde olmayan sebeplerle, kanunda belirtilen veya hâkimin kesin olarak belirlediği cevap süresi içinde verememişse, eski hâle getirme talebinde bulunabilir (HMK m. 95/1). Cevap süresinde verilemeyen cevap dilekçesi de eski hâle getirme talebinde bulunmak için öngörülen süre içinde verilmeli ve cevap dilekçesinde ilk itiraz ileri sürülmelidir (HMK m. 97/1).

dikkat

Usûl ekonomisi ilkesi uyarınca ilk itirazlar, ön inceleme aşamasında (HMK m. 140/1) dava şartlarından sonra (HMK m. 117/2) incelenir.

İlk itirazlar, ön sorunlar gibi incelenir ve karara bağlanır (HMK m. 117/3). Dava şartlarını incelemeye yetkili olan esas hakkındaki davaya bakacak olan mahkeme, ilk itirazları inceler. İlk itiraz neticesinde mahkemenin vereceği karar, yapılan ilk itirazın niteliğine göre değişir.

DAVANIN TEMEL AŞAMALARI, DAVANIN AÇILMASI, DİLEKÇELER TEATİSİ VE İDDİA VE SAVUNMANIN GENİŞLETİLMESİ VE DEĞİŞTİRİLMESİ YASAĞI

6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, ilk derece yargılamasını beş temel aşamaya ayırmıştır.

Davanın Temel Aşamaları

Davanın temel aşamaları şunlardır:

1. **Dilekçelerin Karşılıklı Verilmesi** (HMK m. 126-136): Bu aşamada dava malzemesinin hazırlanması dilekçeler ile olur. Yazılı yargılama usûlünde dava, cevap, cevaba cevap (replik) ve ikinci cevap (düplik) dilekçeleri verilirken, basit yargılama usûlünde dava ve cevap dilekçelerinde iddia ve savunmalar sunulur.
2. **Ön İnceleme** (HMK m. 137-142): Dava, cevap, cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçelerinin verilmesi veya bunlara ilişkin kanunda öngörülen sürelerin geçirilmesiyle, dilekçelerin verilmesi aşaması tamamlanır ve ön inceleme aşamasına geçilir. Ön inceleme aşamasında ilk olarak usûle ilişkin

işlemler yapılır. Usûle ilişkin hususlar, şeklî nitelik taşıdıklarından yargılamanın başında, dosya üzerinden de incelenerek karara bağlanabilir. Ancak, mahkeme, kararını vermek için tarafların dinlenmesine ihtiyaç duyuyorsa, bunu da tahkikat aşamasında değil, ön inceleme duruşmasında yapar. Böylece dava şartları ve ilk itirazlarla ilgili sorunlar, en geç tahkikat başlamadan, ön inceleme duruşması sonunda karara bağlanabilir. Usûle ilişkin işlemlerden sonra tahkikata hazırlık işlemleri tamamlanır, tarafların delillerini sunmaları ve toplanması için gerekli kararlar verilir. Ön inceleme aşamasının yegâne amacı tahkikata hazırlık yapmak olmayıp aynı zamanda tarafları uzlaşmaya ve özünde uzlaşmayı hedefleyen bir kurum olan arabuluculuğa gitmeye teşvik etmektir. Böylelikle taraflar arasında uzlaşma imkânı tanıyacak bir iletişim ortamı yaratmak suretiyle, uyuşmazlığın yargılamanın ileriki aşamalara gitmeden çözüme kavuşturulması amaçlanır.

3. **Tahkikat** (HMK m. 143-186): Ön inceleme aşaması tamamlandıktan sonra davanın en uzun aşaması olan tahkikat aşamasına geçilir. Hâkim, ön inceleme duruşmasında tutulan tutanağı esas alarak tahkikatı yürütür. Tahkikat, taraflar arasında çekişmeli olan hususlara hasredilir ve ön inceleme tutanağında yer almayan hususlar tahkikatın konusu olmaz. Tahkikat aşamasında tarafların davada ileri sürdükleri bütün iddia ve savunmalar birlikte incelenir. Hâkim, muhakemeyi basitleştirmek veya kısaltmak için resen veya taraflardan birinin talebi üzerine tahkikatın her aşamasında iddia veya savunmalardan birinin veya bir kısmının diğerinden önce incelenmesine karar verebilir. Tahkikatta hâkim, her iki tarafı usûlüne uygun olarak davet edip davada ileri sürülen vakıalar hakkında dinleyebilir.
4. **Sözlü Yargılama** (HMK m. 184-186): Hâkim dosyadaki tüm delilleri inceledikten sonra taraflara tahkikat hakkında açıklama yapabilmeleri için söz verir. Yapılan sözlü açıklamalardan sonra mahkeme gerekli görürse tahkikatı sürdürür. Aksi hâlde tahkikatın tamamlandığını açıklayarak sözlü yargılama safhasına geçer. Mahkeme, tahkikat aşaması tamamlandıktan sonra tahkikatın bittiğini tefhim eder ve aynı duruşmada sözlü yargılama aşamasına geçer. Bu durumda taraflardan birinin talebi üzerine duruşma iki haftadan az olmamak üzere ertelenir. Hazır bulunsun veya bulunmasın sözlü yargılama için taraflara ayrıca davetiye gönderilmez. Sözlü yargılama aşamasında hâkim, taraflara öncelikle tahkikat hakkında sözlü açıklama yapabilmeleri için imkân tanır. Hangi yargılama usûlü uygulanırsa uygulansın, hukuki dinlenilme hakkı bakımından tarafların yargılamada sözlü olarak görüş ve değerlendirmelerini açıklayabilmeleri şarttır. Yazılı yargılama usûlünde de bulunan sözlü yargılama aşamasında taraflar, maddi gerçeğe uygun ve doğru bir karar verilmesi amacıyla, hükümden önce son kez mahkeme huzurunda sözlü değerlendirme yapıp açıklamada bulunurlar. Taraflar sözlü yargılama için gelmedikleri takdirde yokluklarında hüküm verilebilir.
5. **Hüküm** (HMK m. 294-303): Sözlü yargılamadan sonra yargılamanın son aşaması olan hükmün verilmesine geçilir. Mahkeme, yargılamayı usûle veya esasa ilişkin bir nihai kararla sona erdirir. Yargılama sonunda uyuşmazlığın esası hakkında verilen nihai karara, hüküm denir. Tek hâkimli mahkemelerde hükmün müzakeresi olmazsa da toplu mahkemelerde hüküm, gizli müzakere edilerek hazırlanır ve yargılamanın sona erdiği duruşmada verilerek alenen tefhim olunur ve hükmün verilmesiyle hâkim davadan el çeker.

Davanın Açılması ve Dava Dilekçesi

Kanunda açıkça belirtilmedikçe hiç kimse mahkeme ve tahkimde kendi lehine olan bir davayı açmaya veya hakkını talep etmeye zorlanamayacağından, mahkeme veya hakemin bir davayı inceleyebilmesi ve karara bağlayabilmesi için, davacı tarafın talebi olmalıdır (HMK m. 24). Bu talep, mahkemede dava açılarak yapılır.

Dava açılması ve davaya cevap verilmesi dilekçeyle olur (Yön m. 198/1). Dava dilekçesine davalı sayısı kadar örnek eklenir (HMK m. 118/1). Dava dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur (HMK m. 119):

1. **Mahkemenin Adı:** Dava dilekçesinin başında, dava açılan mahkemenin adı belirtilir. Mahkemenin adının dava dilekçesinde gösterilmesiyle, davacının dilekçeyi vereceği görevli ve yetkili mahkeme belirlenmiş olur.
2. **Davacı ile Davalının Adı, Soyadı ve Adresleri:** Dava dilekçesinde, davacı ve davalı gerçek kişi ise ad, soyadı ve adresleri; tüzel kişi ise bu takdirde tüzel kişinin türü, unvanı ve adresi belirtilmelidir.
3. **Davacının Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası:** Davacının gerçek kişi ve Türk vatandaşı olması hâlinde Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarasının dava dilekçesinde belirtilmesi gerekir.
4. **Varsa Tarafların Kanuni Temsilcilerinin ve Davacı Vekilinin Adı, Soyadı ve Adresleri:** Davacı veya davalının kanuni temsilcisi (örneğin veli veya vasi) varsa, davada bunlar tarafından temsil olunacaklarından bunların da adı, soyadı ve adresleri dava dilekçesinde yazılmalıdır. Davacı veya kanuni temsilci davayı avukat vasıtasıyla açabileceğinden (HMK m. 71), varsa davacı vekilinin adı, soyadı ve adresi dava dilekçesine yazılmalıdır.
5. **Davanın Konusu ve Mal varlığı Haklarına İlişkin Davalarda, Dava Konusunun Değeri:** Dava dilekçesinde davanın konusu (örneğin boşanma davası) yazılmalıdır. Davanın konusu mal varlığı haklarına ilişkin ve para alacağı ise, mahkemeden karara bağlanması istenen talebin somutlaşması ve harca esas miktarın belirlenebilmesi bakımından, dava konusunun miktarı da (örneğin 50.000-TL tutarlı alacak davasıdır) dava dilekçesinde gösterilmelidir. Davanın konusu malvarlığı haklarına ilişkin olmakla beraber konusu para alacağı değilse, harca esas miktarın belirlenebilmesi bakımından, dava konusunun değerinin (örneğin taşınmazın değeri 500.000-TL'dir) gösterilmesi gerekir.
6. **Davacının İddiasının Dayanağı Olan Bütün Vakıaların Sıra Numarası Altında Açık Özetleri:** Davacının dava dilekçesinde, iddia ettiği her bir vakıayı sırayla yazarak açık bir şekilde özetlemesi gerekir.

Hâkim, davacının dava dilekçesinde dayandığı vakıalarla bağlı olup, davacının dilekçelerinde bildirmediği vakıaları kendiliğinden inceleyemeyeceğinden (HMK m. 25) ve davacının bu vakıaları ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra ileri sürmesi iddianın genişletilmesi veya değiştirmesi yasağına tâbi olacağından, iddiasının dayanağı olan bütün vakıaları sıra numarası altında özetlemesi önem taşır.

7. **İddia Edilen Her Bir Vakıanın Hangi Delillerle İspat Edileceği:** Tarafların, hangi delilin hangi vakıanın ispatı için gösterildiğini açıkça belirtmesi zorunlu olduğundan, somutlaştırma yükü gereğince (HMK m. 194) davacının dava dilekçesinde, iddia ettiği her bir vakıayı sırayla yazarak bu vakıanın hangi delillerle ispat edileceğini göstermesi gerekir.

Davacı, iddia ettiği vakıaların ispatında kullanacağı delilleri dava dilekçesine yazmalı ve somutlaştırma yükü (HMK m. 194) çerçevesinde gösterdiği delillerle ispatlamak istediği vakıaları birbirleriyle ilişkilendirmelidir.

8. **Dayanılan Hukuki Sebepler:** Davacı, talep sonucunu haklı gösteren ve davanın hukuki sebeplerini teşkil eden dayandığı mevzuat hükümlerini dava dilekçesine yazmalıdır.
9. **Açık Bir Şekilde Talep Sonucu:** Davacı, mahkemenin neye karar vermesini istediğini dava dilekçesinde açık bir şekilde yazarak talep sonucunu şüphe ve tereddüde yer vermeyecek şekilde göstermelidir. Mahkemenin vereceği hükmün sonuç kısmında, talep sonucunda yer alan taleplerden her biri hakkında verilen hüküm, taraflara yüklenen borç ve tanınan haklar sıra numarası altında; açık, şüphe ve tereddüt uyandırma-

yacak şekilde gösterilir (HMK m. 297/2). Bu sebeple davacı, talep sonucunda yargılama harç ve giderleri dâhil olmak üzere mahkemenin karara bağlamasını istediği talep konularını, eda, tespit, inşaî taleplerini, varsa terditli, seçimlik veya kümülatif taleplerini, talep konusu alacak kalemleri, miktar ve faizin işlemeye başlayacağı tarih gibi tüm unsurlarıyla birlikte somutlaştırarak ve rakamsallaştırarak, noksansız şekilde bir sıra numarası altında yazmalıdır.

dikkat

Talep sonucu içeriği itibariyle hâkimin vereceği hükmün de sınırını belirler. Çünkü hâkim, tarafların talep sonuçlarıyla bağlı olup, ondan fazlasına veya başka bir şeye (HMK m. 26/1) karar veremez.

10. **Davacının, Varsa Kanuni Temsilcisinin veya Vekilinin İmzası:** Davacı, varsa kanuni temsilcisi veya vekili, davayı fiziki ortamda açıyorsa dava dilekçesini elle veya UYAP Bilgi Sistemi üzerinden elektronik ortamda açıyorsa güvenli elektronik imza kullanarak imzalamalıdır (HMK m. 445/2).

Dava Dilekçesinin Kanunda Sayılan Unsurlarının Eksik Olması

Dava dilekçesinde mahkemenin adı yoksa dava açılması hukuken imkânsız olduğundan, bu eksikliğin dava açarken tamamlanması zorunludur.

Dava dilekçesinde dava konusu veya talep sonucu kısmında dava konusunun değeri eksik gösterilmişse bu eksiklik hâkimin davayı aydınlatma ödevi (HMK m. 31) gereğince dava sırasında tamamlattırılabilir. Ayrıca dava konusunun değerinin tespitinin mümkün olduğu hâllerde, dava dilekçelerinde değer gösterilmesi zorunlu olduğundan, değer gösterilmemişse bu değer davacıya tespit ettirilir. Davacı değer tespitinden kaçınırsa, dava dilekçesi işleme konulmaz (Harçlar Kanunu m. 16/3).

Muhakeme sırasında tespit olunan değerin, dava dilekçesinde bildirilen değerden fazla olduğu anlaşılırsa, mahkeme yalnız o celse yargılamaya devam eder ve takip eden celseye kadar noksan değer üzerinden peşin karar ve ilam harcının tamamlanmasına karar verir. Aksi hâlde dava dosyası işlemden kaldırılır. Davacı, noksan harcı ödemek koşuluyla, dosyası işlemden kaldırılmış olan davasını, işlemden kaldırıldığı tarihten başlayarak üç ay içinde dilekçe ile başvurarak (HMK m. 150/4) yenileyebilir (Harçlar Kanunu m. 30).

Davacının iddiasının dayanağı olan vakıalar ile bu vakıaların delillerini dava dilekçesinde göstermemesi, iddianın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağıyla sınırlanmasına yol açar ve davadaki durumunu zora sokar.

Davacının talebinin dayanağı olan hukuki sebepleri dava dilekçesinde göstermesi zorunlu olmadığı gibi hâkim için bağlayıcı da değildir. Çünkü hâkim, Türk hukukunu resen uygulamakla görevlidir (HMK m. 31),

dikkat

Dava dilekçesinin kanunda sayılan ve bunların dışında kalan unsurlarında eksiklik varsa, hâkim davacıya eksikliği tamamlaması için bir haftalık kesin süre verir. Bu süre içinde eksikliğin tamamlanmaması hâlinde dava açılmamış (HMK m. 119/2) sayılır).

Yaşamla İlişkilendir

"... Davanın açılması harca tabi usuli bir işlemdir. Davanın açılması nedeniyle alınacak yargı harçlarının türü, ödeme yeri, zamanı ve usulü 492 Sayılı Harçlar Kanunu'nun 27 ve devamı maddeleri ile bağlı tarifede gösterilmiştir. Harcın eksik yatırılması halinde yapılacak işlemler ve izlenecek yol ile harcın yatırılmaması ve yaptırımı aynı kanunun 27 ve 32. maddelerinde belirtilmiştir. Harca tabi davalarda, başvurma harcı ile nisbi karar ve ilam harcının dörtte biri peşin olarak alınır. 492 Sayılı Harçlar Kanunu'nun 27. maddesinin son fıkrası hükmüne göre harç peşin veya süresinde ödenmemiş ise müteakip işlemlere ancak harç ödendikten sonra devam olunacağı vurgulanmış ve 30. maddede de yargılama sırasında tespit olunan değerin dava dilekçesinde bildirilen değerden fazla olduğu anlaşılırsa yalnız o oturum için yargılamaya devam olunacağı, takip eden oturum gününe kadar noksan değer üzerinden harç tamamlanmadıkça davaya devam olunamayacağı, ...150/5.maddesinde gösterilen süre içerisinde dosyanın işleme konulmasının eksik harcın ödenmesine bağlı olduğu açıklanmıştır. Somut olayda; harca tabi dava değerinin 84.237,33.TL olduğu, davacının dava dilekçesinde harca tabi dava değerini 1.000 TL olarak belirttiği ve maktu harç yatırdığı, buna rağmen Mahkemece eksik harcın ikmali için davacıya mehil verilmediği anlaşılmaktadır. Dava, belirsiz alacak davası olmayıp harç ikmali yapılmadığına ve dava değeri ıslah da edilmediğine göre kısmi dava niteliğindedir. Buna göre, Mahkemece, talep aşılacak şekilde davanın kısmen kabulüne karar verilmiş olması hatalıdır. …" Yargıtay 3. Hukuk Dairesi, 01.07.2020, 2020/599 E., 2020/3812 K. (Kazancı İçtihat Bankası)

Dava Dilekçesinin Mahkemeye Verilmesi ve Davanın Açılma Zamanı

Dava dilekçesi, tevzi bürosu, ön büro veya tevzi işiyle görevlendirilen yazı işleri personeline teslim edilir (Yön m. 197/1).

Dava dilekçesi, dava harca tâbi ise harç ve gider avansı, harca tâbi değilse gider avansı tahsil edildikten sonra tevzi edilir ve tevzi formunun bir örneği başvuru sahibine verilir (Harçlar K. m. 27-28; HMK m. 120; Yön. m. 197/2). Tevzi işlemi tamamlandığında, dosya hangi mahkemeye gönderilmiş ise o mahkemenin esas kaydından numara alır ve sistem tarafından aynı anda tevzi formu düzenlenir (Yön. m. 197/3).

Dava, dava dilekçesinin tevzi edilerek kaydedildiği tarihte açılmış sayılır (HMK m. 118/1; Yön. m. 197/5).

Güvenli elektronik imza sahibi olan gerçek kişilerin UYAP Vatandaş Bilgi Sistemi üzerinden, tüzel kişi temsilcileri ise UYAP Kurum Bilgi Sistemi üzerinden dava açabilir. Bu durumda dava, dilekçenin sisteme kaydedildiği tarihte açılmış sayılır (Yön m. 197/8).

Güvenli elektronik imza sahibi olan avukatlar, taraf vekili olarak UYAP Avukat Bilgi Sistemi üzerinden dava açabilir. Dava, dilekçenin sisteme kaydedildiği tarihte açılmış sayılır. (Yön m. 197/8). Dava dilekçesinin bir sureti davalıya tebliğ edilir.

dikkat

Dava, fiziki ortamda mesai saati sonuna kadar, elektronik ortamda ise saat 00:00'a kadar (Yön m. 197/10) açılabilir.

Dava Dilekçesine Eklenmesi Gereken Belgeler

Dava dilekçesinde gösterilen ve davacının elinde bulunan belgelerin asıllarıyla birlikte harç ve vergiye tabi olmaksızın davalı sayısından bir fazla düzenlenmiş örneklerinin veya sadece örneklerinin, mahkemeye verilen dava dilekçesine eklenmesi zorunludur. Davacı, başka yerlerden getirtilecek belge ve deliller varsa, bunların bulunabilmesini sağlayıcı açıklamasını da dava dilekçesinde yapmak zorundadır (HMK m. 121).

Davanın açılmasından sonra, dilekçeler aşamasının başında her dosya için düzenlenen *tensip tutanağında* tarafların, delil olarak gösterdikleri

belgeleri dilekçelerine ekleyerek vermeleri ile başka yerden getirilecek belgelere ilişkin gerekli bilgileri vermeleri, davacının delilleri için gider avansının kullanılacağı, davalının gerekiyorsa tespit edilecek delil avansını da yatırması, tarafların bu hususları yerine getirmedikleri takdirde bu delillerinden vazgeçmiş sayılacakları bildirilir (Yön m. 200).

Davanın Açılmasının Sonuçları

Davanın açılması, maddî hukuk ve usûl hukuku bakımından bazı sonuçlar doğurur. Kanun gereği ortaya çıkan bu sonuçların ortaya çıkması için kural olarak dava dilekçesinin davalıya tebliği aranmaz.

Davanın Açılmasının Maddî Hukuk Bakımından Sonuçları

Dava açılması maddi hukuktaki zamanaşımı ve hak düşürücü süreler, şahısvarlığı hakkının malvarlığı hakkına dönüşmesi, davalının iyi niyeti ve temerrüdü bakımından etki ve sonuç doğurur.

Zamanaşımının Kesilmesi ve Hak Düşürücü Sürenin Korunması

Mahkemede ve tahkimde dava açıldığında, davacının dava konusu ettiği alacak bakımından zamanaşımı kesilir ve hak düşürücü süreye bağlı davalarda (örneğin TMK m. 733/4 uyarınca önalım hakkı), dava konusu hakkın tâbi olduğu hak düşürücü süre korunur. Menfi tespit davasında davacının açtığı davayla değil; davalının alacağının varlığını savunma olarak (def'i yoluyla) ileri sürmesiyle zamanaşımı kesilir (TBK m. 154/2; TTK m. 750/1).

Dava şartı olarak arabuluculukta, arabuluculuk bürosuna başvurulmasından son tutanağın düzenlendiği tarihe kadar geçen sürede zamanaşımı durur ve hak düşürücü süre işlemez (HUAK m. 18/A/15; İş Mahkemeleri Kanunu m. 3/17).

Davacı, müteselsil borçlulardan veya bölünemeyen borcun borçlularından birine karşı dava açtığında, davalı tarafta yer almasalar dahi diğer borçlulara karşı da zamanaşımı kesilir (TBK m. 155/1). Yalnız kambiyo senetlerinde, zamanaşımını kesen işlem, kimin hakkında meydana gelmişse ancak ona karşı hüküm ifade eder; davalı tarafta (dava arkadaşları arasında) yer almayan kambiyo senedindeki diğer borçlular bakımından zamanaşımı kesilmiş olmaz (TTK m. 751/1).

Bir dava veya def'i yoluyla kesilmiş olan zamanaşımı, dava süresince tarafların yargılamaya ilişkin her işleminden veya hâkim veya hakemin her kararından sonra yeniden işlemeye başlar (TBK m. 157/1).

Davacı dava açarken işlemiş faizi talep etmemişse faiz hakkında zamanaşımı kesilmiş olmaz.

dikkat

Davacının davası veya davalının def'isi; mahkemenin yetkili veya görevli olmaması yahut düzeltilebilecek bir yanlışlık yapılması veya vaktinden önce açılmış olması nedeniyle reddedilmiş olup da o arada zamanaşımı veya hak düşürücü süre dolmuşsa, alacaklı altmış günlük ek süre içinde (TBK m. 158) dava açabilir.

Bazı Şahısvarlığı Haklarının Mal Varlığı Hakkına Dönüşmesi (4. Düzey)

Dava açıldığında, nafaka, evlenmenin fehsi veya manevî tazminat talepleri gibi bazı şahısvarlığı hakları mal varlığı hakkına dönüşür. Mirasçılar, tereke üzerinde iştirak hâlinde bulunan ortaklıklarına dayanarak, bağımsız payları ve tasarruf hakları bulunmadığından, murisin sağlığında açmış olduğu bu davaları küllî halef olarak birlikte veya miras ortaklığına atadıkları temsilci vasıtasıyla takip edebilirler.

İyiniyetin Ortadan Kalkması

Dava açılması ve dava dilekçesinin davalıya tebliğ edilmesi, bazı hallerde davalının iyi niyetini ortadan kaldırır. Örneğin dava açılması sonucunda iyiniyetli olmayan zilyet hâline gelen kişinin hak sahibine verdiği zararlardan sorumluluğunun kapsamı değişir (TMK m. 995).

Davalının Temerrüde Düşmesi

Muaccel bir borcun borçlusu alacaklının ihtarı ile temerrüde düşer (TBK m. 117). Davalı daha önce temerrüde düşmemişse dava açılmasıyla temerrüde düşer.

Davanın Açılmasının Usûl Hukuku Bakımından Sonuçları

Davanın açılması usûl hukuku bakımından mahkemenin davayı inceleme zorunluluğu, der-

destlik, dava şartları, ihtiyatî tedbir ve ihtiyatî haciz, davanın geri alınması ve davanın taraflarında değişiklik yapılması bakımından etki ve sonuç doğurur.

Mahkemenin Davayı İnceleme Zorunluluğu

Dava açılmasıyla mahkemenin davayı inceleme ve karara bağlama zorunluluğu doğar. Hâkim, hakkın yerine getirilmesinden kaçınamaz; aksi halde hâkimlerin yargılama faaliyetinden dolayı Devlet aleyhine tazminat davası açılabilir (HMK m. 46/1/e).

Derdestlik

Dava açılması ile usûl hukuku bakımından ortaya çıkan sonuçlardan birisi de derdestliğin doğmasıdır. Aynı konuda, aynı taraflar arasında, aynı dava sebebine dayanılarak daha öncesinde bir dava açılmış ve bu dava görülmekte (derdest) ise aynı davanın yeniden açılması mümkün değildir. Çünkü aynı konuda iki dava açılmasında davacının hukuken korunmaya değer bir menfaati yoktur. Derdestlik bu yönüyle olumsuz dava şartıdır (HMK m. 114/1/ı).

Dava Şartlarının Davanın Açıldığı Tarihe Göre Belirlenmesi

Dava şartlarının varlığı veya yokluğu, davanın açıldığı tarihe göre belirlenir.

İhtiyati Tedbir ve İhtiyati Haczin Korunması

Dava açılması, ihtiyati tedbir ve ihtiyatî haczin kalkmasını önler. İhtiyati tedbir dava açıldıktan sonra yalnızca asıl davanın görüldüğü mahkemeden talep edilebilirken dava açılmadan önce, esas hakkında görevli ve yetkili olan mahkemeden istenebilir (HMK m. 390/1). Ancak bu durumda tedbirin kalkmaması için, ihtiyati tedbiri tamamlayan işlemlerin yapılması şarttır.

İhtiyati tedbir kararı dava açılmasından önce verilmişse tedbir talep eden, bu kararın uygulanmasını talep ettiği tarihten itibaren iki hafta içinde esas hakkındaki davasını açmak ve dava açtığına ilişkin evrakı, kararı uygulayan memura ibrazla dosyaya koydurtmak ve karşılığında bir belge almak zorundadır (HMK m. 397/1). Böylece dava açılmadan önce alınmış olan ihtiyati tedbir kendiliğinden kalkmaz, korunmuş olur ve aksi belirtilmediği takdirde, nihai kararın kesinleşmesine kadar devam eder (HMK m. 397/2).

Bunun gibi, alacaklı borçluya karşı icra veya iflas takibi yapmadan veya dava açmadan önce ihtiyati haciz kararı almış ve borçlunun mallarını ihtiyaten haczettirmişse, haczin tatbikinden, haciz gıyabında yapılmışsa haciz zabıt varakasının kendisine tebliğinden itibaren yedi gün içinde borçluya karşı (genel haciz veya iflâs yoluyla) takip talebinde bulunmak veya dava açmak zorundadır (İİK m. 264/1). Bu durumda dava açılması, dava açmadan önce alınmış olan ihtiyati haciz kararının korunmasını sağlar.

Davayı Geri Alma Yasağı

Davanın açılmasıyla davayı geri alma yasağı başlar.

dikkat

Davacı, dava açtıktan sonra, davalının açık rızası olmadan davasını geri alamaz.

Davalının açık rızası olmamasına rağmen davasını geri alan davacı davasını takip etmezse, davalının iradesine göre ya dava dosyası işlemden kaldırılır ya da yargılama davacının yokluğunda sürdürülür (HMK m. 150). Davalı açıkça rıza gösterirse, davacı hüküm kesinleşinceye kadar davasını geri alabilir. Bu durumda davanın açılmamış sayılmasına karar verilir (HMK m. 123), dava açılmasıyla doğan sonuçlar (örneğin zamanaşımının kesilmesi) geçmişe etkili olarak doğmamış sayılır (HMK m. 150/7) ve yargılama giderleri davacıya yükletilir (HMK m. 331/3).

Tarafın İradi Olarak Değiştirilmesi Yasağı

Dava açılmasıyla artık davalı taraf belirlenmiş olacağından, maddî hatanın düzeltilmesi (HMK m. 183) kapsamına giren hâller dışında, dava açıldıktan sonra davacının tek taraflı iradesiyle davalı tarafı değiştirmesi yasaktır. Bir davada davalı tarafın değiştirilerek dava dilekçesinde gösterilen davalı yerine başka bir kişinin davalı hâle getirilmesi ancak derdest davanın dava dilekçesinde gösterilen davalının açık rızası ile mümkündür (HMK m. 124/1). Çünkü bu hâlde, derdest davanın davalısına karşı açılan dava geri alınmış olur (HMK m. 123).

dikkat

Maddi bir hatadan kaynaklanan veya dürüstlük kuralına aykırı olmayan taraf değişikliği talebi, karşı tarafın rızası aranmaksızın (HMK m. 124/3) hâkim tarafından kabul edilir.

Dava dilekçesinde tarafın yanlış veya eksik gösterilmesi kabul edilebilir bir yanılgıya dayanıyorsa (örneğin ayrı bir tüzel kişiliği olan genel müdürlük yerine onun bağlı olduğu Bakanlığa dava açılması veya dava açılmadan önce öldüğü bilinmediği için mirasçıları yerine ölen kişiye karşı dava açılması), hâkim karşı tarafın rızasını aramaksızın taraf değişikliği talebini kabul edebilir. Bu durumda hâkim, davanın tarafı olmaktan çıkarılan ve aleyhine dava açılmasına sebebiyet vermeyen kişi lehine yargılama giderlerine hükmeder (HMK m. 124/4).

Cevap Dilekçesi

Dava dilekçesi, mahkeme tarafından davalıya tebliğ edilir. Böylece aleyhinde dava açıldığını öğrenen davalı, hukuki dinlenilme hakkını kullanarak davacının iddiaları hakkında savunmalarını ileri sürebilir.

Davalı, cevap dilekçesinde davayı kabul edebilir veya davacının iddia ettiği vakıaları inkâr edebilir yahut davacının iddia ettiği vakıaları inkâr etmek yerine, davacının talep sonucunu haklı göstermediğini de ileri sürebilir. Bunların yanında davalı, yeni vakıalar içeren savunma vasıtalarına dayanarak davanın reddini isteyebilir. Bu bağlamda davalı, def'i (örneğin zamanaşımı) ve itirazlardan (örneğin ödeme) oluşan maddiî hukuka ilişkin savunma vasıtalarına dayanabilir.

Cevap Dilekçesinin Verilmesi ve İçeriği

Davalı, cevap dilekçesini, davanın açılmış olduğu mahkemeye vermeli (HMK m. 126/1) ve cevap dilekçesine, davacı sayısı kadar örnek eklemelidir (HMK m. 126/2). Cevap dilekçesinin örneği mahkeme tarafından davacıya tebliğ edilir (HMK m. 126/4).

Cevap dilekçesini verme süresi, dava dilekçesinin davalıya tebliğinden itibaren iki haftadır (HMK m . 127/1). Davalının iki hafta içinde davaya cevap verebileceği tebliğ zarfında gösterilir (HMK m. 122). Cevap dilekçesi, fiziki ortamda verilmişse, havale edildiği tarihte (HMK m. 126/3); güvenli elektronik imza kullanılarak elektronik ortamda verilmişse, dilekçenin UYAP üzerinden mahkeme ekranlarına düştüğü tarihte verilmiş sayılır.

Durum ve koşullara göre cevap dilekçesinin iki hafta içinde hazırlanması çok zor yahut imkânsızsa, davalı yine bu süre içinde mahkemeye başvurarak, ek süre verilmesini isteyebilir. Mahkeme talebi kabul ederse davalıya ek süre verilebilir. Ek cevap süresi, asıl cevap süresinin bitiminden itibaren işlemeye başlar, davalıya bir defaya mahsus verilir ve bir ayı geçemez. Ek cevap süresi talebi hakkında verilen karar her iki tarafa derhâl bildirilir (HMK m. 127/1).

Cevap dilekçesinde aşağıdaki hususlar bulunur (HMK m. 129/1):

1. Mahkemenin adı
2. Davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri; davalı yurt dışında ise açılan dava ile ilgili işlemlere esas olmak üzere yurt içinde göstereceği bir adres
3. Davalının Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası
4. Varsa, tarafların kanuni temsilcilerinin ve davacı vekilinin adı, soyadı ve adresleri
5. Davalının savunmasının dayanağı olan bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetleri
6. Savunmanın dayanağı olarak ileri sürülen her bir vakıanın hangi delillerle ispat edileceği
7. Dayanılan hukuki sebepler
8. Açık bir şekilde talep sonucu
9. Davalının veya varsa kanuni temsilcisinin yahut vekilinin imzası

Cevap dilekçesinde gösterilen ve davalının elinde bulunan belgelerin asıllarıyla birlikte harç ve vergiye tabi olmaksızın davacı sayısından bir fazla düzenlenmiş örneklerinin veya sadece örneklerinin cevap dilekçeye eklenerek, mahkemeye verilmesi ve başka yerlerden getirtilecek belge ve dosyalar için de bunların bulunabilmesini sağlayıcı açıklamanın cevap dilekçesinde yer alması zorunludur (HMK m. 129/2; 121).

Cevap dilekçesinde mahkemenin adı, davacı ile davalının adı, soyadı ve adresleri, davalının Türki-

ye Cumhuriyeti kimlik numarası ve imzası eksikse, bu eksikliğin tamamlanması için hâkim tarafından davalıya bir haftalık süre verilir. Bu süre içinde eksiklik tamamlanmazsa, cevap dilekçesi verilmemiş sayılır (HMK m. 130/1).

Cevap Dilekçesi Verilmesinin ve Verilmemesinin Sonuçları

Cevap dilekçesi verilmesinin sonucu, davanın esasına girilmesi ve cevap dilekçesinin verilmesinden sonra, cevap süresi dolmamış olsa bile artık ilk itirazların ileri sürülememesidir (HMK m. 131/1).

dikkat

Süresinde cevap dilekçesi verilmemesinin sonucu, davalının, davacının dava dilekçesinde ileri sürdüğü vakıaların tamamını inkâr etmiş (HMK m. 128) sayılmasıdır.

Davalı süresinde cevap dilekçesi vermediği takdirde, ispat yükü gene davacı üzerindedir. Davalı için savunmanın genişletilmesi yasağı başlamış olur. Davalı, kural olarak sadece inkâr vakıası çerçevesinde savunma vasıtaları ileri sürebilir ve ön inceleme duruşmasına davet edilir.

dikkat

Süresinde cevap dilekçesi verilmediğinde, davacı bakımından iddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı dava dilekçesiyle başlar.

Karşı Dava Açılması

Davalı, cevap dilekçesinde davacının ileri sürdüğü iddiaları inkâr etmekle yetinmeyerek, varsa davacıdan olan hakkının da hüküm altına alınmasını istiyorsa, davacıya karşı aynı mahkemede ve aynı dava dosyasında bir karşı dava açabilir (HMK m. 132/1).

Davalı karşı davayı, cevap dilekçesiyle açabileceği gibi, esasa cevap süresi içinde ayrı bir dilekçe vermek suretiyle de açabilir (HMK m. 133/1).

Karşı dava açılabilmesi için şu koşullar bulunmalıdır:

- Asıl davanın açılmış ve hâlen görülmekte olması,
- Karşı davada ileri sürülecek olan talep ile asıl davada ileri sürülen talep arasında takas veya mahsup ilişkisinin bulunması yahut bu davalar arasında bağlantının mevcut olması. Davaların aynı veya birbirine benzer sebeplerden doğması ya da biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte bulunması durumunda, bağlantı var sayılır (HMK m. 166/4).
- Asıl dava ile karşı dava aynı yargı yoluna girmelidir. Bu bağlamda idari yargının görevine giren bir dava, karşı dava olarak adlî yargıda açılamaz.

Belirtilen bu şartlar gerçekleşmeden veya süresinden sonra karşı dava açılacak olursa mahkeme, talep üzerine yahut resen, karşı davanın asıl davadan ayrılarak farklı bir esas numarası ile sürdürülmesine ve gerekiyorsa karşı dava dosyasının görevli mahkemeye gönderilmesine karar verir (HMK m. 132/2; 133/2).

dikkat

Karşı davaya karşı, dava (HMK m. 132/3) açılamaz.

Tarafların İkinci Dilekçeleri

Yazılı yargılama usûlüne tabi dava ve işlerde taraflar cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi verebilirler (HMK m. 317/3).

Davacı, cevap dilekçesinin kendisine tebliğinden itibaren iki hafta içinde cevaba cevap dilekçesi; davalı da davacının cevabının kendisine tebliğinden itibaren iki hafta içinde ikinci cevap dilekçesi verebilir (HMK m. 136/1). Cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi verme süreleri, HMK m. 127'deki koşular varsa uzatılabilir.

Davacının cevaba cevap, davalının da ikinci cevap dilekçesi hakkında, dava ve cevap dilekçelerine ilişkin hükümler, niteliğine aykırı düşmediği sürece kıyasen uygulanır (HMK m. 136/2).

dikkat

Basit yargılama usûlüne tabi dava ve işlerde, taraflar cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi (HMK m. 317/3) veremezler.

İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

Taraflarca getirilme ilkesinin (HMK m. 25) uygulandığı davalarda, iddianın ve savunmanın belli bir yargılama kesitinden sonra genişletilmesi veya değiştirilmesi yasaktır (HMK m. 141).

Yasağın Kapsamı

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamına, davada dayanılan ve davanın sebebi olan maddî vakıalar ile talep sonucu girer. Teksif ilkesi gereğince taraflar, iddia ve savunmalarının konusu olan maddî vakıalar ile buna bağlı olarak ileri süreceklerini taleplerini, daha sonra genişletme ve değiştirmeye ihtiyaç duymayacak şekilde, zamanında, doğru ve tam olarak ileri sürmelidir. Tarafların, dayandıkları maddi vakıaları ve talep sonucunu değiştirmesi, yeni maddi vakıalar veya talepler ileri sürmesi yasaktır.

Hâkim, Türk hukukunu resen uygular ilkesi (HMK m. 33) gereğince, tarafların dayandıkları maddi vakıaların dayanağı olan hukuki sebepleri genişletmesi ve değiştirmesi yasak kapsamında değildir.

dikkat

Hâkimin, tarafların talebiyle bağlı olmadığına ilişkin kanun hükümlerinin varlığı (HMK m. 26/2) ve kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı uygulanmaz.

Talep sonucunun daraltılması, dava açılmasından sonra doğan vakıaların ileri sürülmesi, dava dilekçesinde bildirilen vakıaların delili olan veya bunlara zımnen dâhil olan vakıaların ileri sürülmesi yasak kapsamında değildir.

Yasağın Başladığı An

Yazılı yargılama usûlünde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, davacı için cevaba cevap; davalı için ikinci cevap dilekçesiyle başlar.

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, davalı cevap dilekçesi vermezse, davacı bakımından dava dilekçesiyle; davacı cevaba cevap dilekçesi vermezse davalı bakımından cevap dilekçesiyle başlar.

Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra taraflar iddia veya savunmalarını genişletmez yahut değiştiremez (HMK m. 141/1).

dikkat

Basit yargılama usûlünde iddianın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı dava açılmasıyla; savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı cevap dilekçesinin mahkemeye verilmesiyle (HMK m. 319) başlar.

Yasağı Aşmanın Yolları

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını aşmanın iki yolu vardır: Bunlar; ıslah ile karşı tarafın açık muvafakatidir (HMK m. 141/2).

Karşı Tarafın Muvafakati

Davanın karşı tarafı, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesine açıkça izin verirse, iddia ve savunmasını genişletmek ve değiştirmek isteyen taraf bunu yapabilir ve dava artık genişletilmiş veya değiştirilmiş iddia ve savunma dikkate alınarak görülür. Karşı tarafın, genişletilmiş veya değiştirilmiş iddia ve savunma çerçevesinde yeni vakıalar, bunlara ilişkin savunma vasıtaları, deliller ve talepler ileri sürmesi de mümkün olacaktır (HMK m. 141/2).

Davanın Islahı

Davanın karşı tarafı, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesine açıkça izin vermezse, iddia ve savunmasını genişletmek ve değiştirmek isteyen taraf ıslah işlemi yapmalıdır (HMK m. 141/2).

Taraflar, tahkikatın sona ermesine kadar ıslah yaparak (HMK m. 177), önceden yaptığı usûl işlemini düzeltebilir ve davanın, genişletilmiş veya değiştirilmiş iddia ve savunma çerçevesinde görülmesini sağlayabilir.

Yargıtayın bozma kararından veya bölge adliye mahkemesinin kaldırma kararından sonra dosya ilk derece mahkemesine gönderilirse, ilk derece mahkemesinin tahkikata ilişkin bir işlem yapması hâlinde, tahkikat sona erinceye kadar da ıslah yapılabilir. Ancak bozma kararına uymakla ortaya çıkan hukuki durum ortadan kaldırılamaz (HMK m. 177/2).

Öğrenme Çıktısı

5 Davanın temel aşamalarını, dava açılmasının sonuçlarını, dilekçeler teatisini, dava ve cevap dilekçesinin unsurlarını tanımlayabilme, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamını açıklayabilme

Araştır 5

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının teksif ilkesiyle olan bağlantısını araştırınız.

İlişkilendir

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını aşmak noktasında ıslah ile karşı tarafın muvafakatini ilişkilendiriniz.

Anlat/Paylaş

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamına girmeyecek hâlleri düşünün.

ÖN İNCELEME

Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden sonra mahkeme ön inceleme yapar. Ön inceleme, mahkemenin dava dosyası hakkında yapacağı ilk inceleme olup davanın henüz esasına tam olarak girilmez, sadece tahkikattan önce yapılması gereken işlemler tamamlanır. Bu sebeple, ön inceleme tamamlanmadan ve gerekli kararlar alınmadan mahkeme tahkikata geçemez, tahkikat için duruşma günü veremez ve tahkikat işlemleri yapamaz (HMK m. 137/2).

Yazılı Yargılama Usûlünde Ön İnceleme

Yazılı yargılama usûlünde, hâkim ön incelemeyi tamamlayıp gerekli kararları verdikten sonra, aynı duruşmada tahkikata geçerek gerekli kararları verebilir. Ön inceleme ile tahkikat duruşmasının birlikte yapılması hâlinde, yargılama aşamaları tutanakta ayrı ayrı belirtilir (Yön. m. 200/2).

dikkat

Ön inceleme aşamasında mahkeme uyuşmazlık konularını tam olarak belirler, tahkikata hazırlık işlemleri ile tarafların delillerini sunmaları ve delillerin toplanması için gereken işlemleri (HMK m. 137/1) yapar.

Ön İncelemede Dava Şartları ile İlk İtirazların İncelenmesi

Mahkeme ön incelemede; dava şartlarında noksanlık olup olmadığını kendiliğinden (HMK m. 115) inceler ve öncelikle bunlar hakkında dosya üzerinden karar verir. Mahkeme, dava şartı noksanlığını tespit ederse davanın usûlden reddine karar verir. Ancak, dava şartı noksanlığının giderilmesi mümkün ise bunun tamamlanması için kesin süre verir. Bu süre içinde dava şartı noksanlığı giderilmemişse davayı dava şartı yokluğu sebebiyle usûlden reddeder (HMK m. 115/2).

Mahkeme, dava şartı noksanlığı olmadığını tespit ettikten sonra, varsa tarafların ilk itirazlarını inceleyerek (HMK m. 116-117) dosya üzerinden karara bağlar. Bu durumda, bazen ön inceleme oturumu yapılmasına da gerek kalmayabilir. Örneğin, mahkeme görevsiz veya yetkisiz olduğuna dosya üzerinden karar verebiliyorsa ön inceleme duruşmasına ihtiyaç yoktur.

dikkat

Gerektiği takdirde mahkeme, dava şartları ile ilk itirazlar hakkında kararını vermeden önce, dava şartları ve ilk itirazlar hakkında karar verebilmek için tarafları ön inceleme duruşmasında (HMK m. 137/1; 138; 140) dinleyebilir.

Ön İnceleme Duruşmasının Yapılması

Dilekçelerin karşılıklı verilmesinden ve dava şartları ile ilk itirazlar hakkındaki incelemeyi tamamladıktan sonra mahkeme, ön incelemenin duruşmalı yapılıp yapılmayacağına karar verir. Ön incelemenin duruşmalı yapılmasına karar verilmesi hâlinde, dilekçelerin tamamlanmasından sonra ön inceleme için bir duruşma günü belirlenir ve dosyada mevcut olan gider avansından karşılanarak taraflara bildirilir (Yön. m. 200).

Taraflara çıkarılacak davetiyede, duruşma davetiyesine ve sonuçlarına ilişkin diğer hususlar, tarafların sulh için gerekli hazırlığı yapmaları, duruşmaya sadece taraflardan birinin gelmesi ve yargılamaya devam etmek istemesi durumunda gelmeyen tarafın yokluğunda yapılan işlemlere itiraz edemeyeceği, davetiyenin tebliğinden itibaren iki haftalık kesin süre içinde tarafların dilekçelerinde gösterdikleri ancak henüz sunmadıkları belgeleri mahkemeye sunmaları veya başka yerden getirtilecek belgelerin getirtilebilmesi amacıyla gereken açıklamayı yapmaları, bu hususların verilen süre içinde yerine getirilmemesi hâlinde o delile dayanmaktan vazgeçmiş sayılacaklarına karar verileceği ayrıca ihtar edilir (HMK m. 139/1).

Dava şartları ve ilk itirazlar hakkında eksiklik yoksa hâkim ön inceleme duruşmasına devam ederek, tarafların iddia ve savunmaları çerçevesinde, anlaştıkları ve anlaşamadıkları hususları tek tek tespit eder (HMK m. 140/1).

Daha sonra yapılacak tahkikattaki inceleme ve hukuki tartışma, kesin olarak tespit edilen bu uyuşmazlık noktaları üzerinde yapılacaktır.

Ön İnceleme Duruşmasında Tarafların Sulhe veya Arabuluculuğa Teşvik Edilmesi

Uyuşmazlık konularının tespitinden sonra hâkim, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebileceği davalarda tarafları sulh ve arabuluculuğun esasları, süreci ve hukuki sonuçları hakkında aydınlatarak sulhe veya arabuluculuğa teşvik eder. Sulh veya arabuluculuk yoluyla sonuç alınacağı kanaatine varan hâkim, bir defaya mahsus olmak üzere yeni bir duruşma günü tayin eder ve bu hususları ön inceleme duruşma tutanağına geçirir (HMK m. 137/1; 140/2).

dikkat

Ön incelemenin amacına ulaşması, taraflar arasında doğrudan görüşme veya arabuluculuk yoluyla uyuşmazlığın çözülmesini sağlamasına bağlıdır.

Ön inceleme aşamasında hâkim, tarafları sulhe veya arabuluculuğa teşvik faaliyetinde gereken samimi çabayı göstermeli ve ihtiyaç duyulan zamanı harcamalıdır. Böylelikle ön inceleme aşamasında, davanın tarafları arasında bir uzlaşmaya varılmasına uygun ortam hazırlanarak uyuşmazlığın tahkikat başlamadan çözüme kavuşturulması kolaylaştırılmalıdır (HMK m. 137/1; 140/2).

Ön inceleme aşamasında uyuşmazlık konuları tam ve açık olarak tespit edilmiş olacağından, tarafların durumlarını gözden geçirerek gerçekçi bir gözle risk analizi yapmaları ve uzlaşmaları kolaylaşacaktır.

Hâkim, tarafların sulh olmalarının mümkün olduğu, bu konuda bir süreye, karşılıklı görüşmeye ihtiyaç duyduklarını anlarsa, tarafların talebi üzerine veya kendiliğinden, sulh olmaları için bir defaya mahsus olmak üzere süre verebilir ve yeni bir ön inceleme duruşması günü belirleyebilir. Bunun için taraflarda uzlaşma niyet ve iradesi olması yeterlidir. Bu durumda taraflar mahkemeden süre talep etmese bile hâkim süre verebilir.

Davanın açılmış olması, müzakere, arabuluculuk veya arabuluculuk-tahkim gibi alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının kapatıldığı anlamına gelmez. Hâkimin ön inceleme duruşmasında verdiği süre içinde taraflar, karşılıklı görüşerek veya bir arabulucu yardımıyla uyuşmazlığı çözebilirler. Müzakere veya arabuluculuk sonunda uzlaşma sağlanamasa bile taraflar, örneğin arabulucunun yönlendirmesiyle, arabulucunun veya başka bir tarafsız kişinin hakemliğinde tahkim yoluna başvurma konusunda anlaşarak dava dosyasının bu aşamada mahkemece ilgili hakem veya hakem kuruluna gönderilmesini dahi isteyebilirler (HMK m. 412/5).

Ön inceleme duruşmasının sonunda, tarafların sulh veya arabuluculuk faaliyetinden bir sonuç alıp almadıkları, sonuç alamadıkları takdirde anlaşamadıkları hususların nelerden ibaret olduğu tutanakla tespit edilir. Ön inceleme aşamasının sonunda tutulan ön inceleme tutanağının altı, duruşmada hazır bulunan taraflarca imzalanır (Yön. m. 201). Tahkikat bu tutanak esas alınarak yürütülür (HMK m. 140/3).

Ön inceleme tutanağında şu unsurlar bulunur:

a. Ön incelemenin duruşmalı yapılıp yapılmadığı, ön inceleme duruşmalı yapılıyorsa duruşmaya taraflardan hangisinin katıldığı ya da mazeretinin bulunup bulunmadığı.
b. Dava şartlarının mevcut olup olmadığı, eksiklik varsa ne tür işlem yapıldığı.
c. İlk itirazda bulunup bulunmadığı ve varsa ne tür işlem yapıldığı.
ç. Davacının iddialarının ve bunların dayanaklarının özetle neler olduğu.
d. Davalının savunmalarının ve bunların dayanaklarının özetle neler olduğu.
e. Tarafların uyuşmazlık noktalarının ana başlıklarıyla nelerden ibaret bulunduğu.
f. Tarafların sunmadıkları belgelerin neler olduğu, dilekçelerinde belirttikleri tüm belgeleri sunup sunmadıkları, ayrıca başka yerden getirilecek delillere ilişkin bilgi vermedikleri bir hususun bulunup bulunmadığı ve bu konuda ne şekilde işlem yapıldığı, bu aşamada karar verilmişse gerekli delil avansını yatırmaları.
g. Ön incelemede yapılması gereken diğer işlemlerin yapılıp yapılmadığı.
ğ. İddia ya da savunmasını genişleten taraf olup olmadığı, bu konuda karşı tarafın açık muvafakatinin bulunup bulunmadığı.
h. Tarafların sulhe ve arabuluculuğa teşvik edildikleri ve sonuçlarının ne olduğu.
ı. Eğer ön inceleme duruşması sonunda tahkikat için duruşma günü verilebiliyor ise duruşma günü, duruşma günü verilemiyor ise tahkikat için duruşma gününün sonradan bildirileceği veya duruşma günü vermeden tahkikata geçileceği.

Taraflar sulh olmazlarsa, tahkikat için tüm hazırlıklar yapılmış olduğundan, tahkikatta delillerin incelenmesi ve tartışılması sonucunda, arka arkaya yapılacak birkaç oturumda tahkikat tamamlanmalıdır.

Yeni Delil Sunulamaması

Ön inceleme duruşmasında, taraflara dilekçelerinde gösterdikleri hâlde henüz sunmadıkları belgeleri mahkemeye sunmaları için tekrar süre verilmez. Ön inceleme duruşması için yapılan davetteki ihtara rağmen, davetiyenin tebliğinden itibaren iki haftalık kesin süre içinde dilekçelerinde gösterdikleri belgeleri sunmayan veya belgelerin getirtilmesi için gerekli açıklamayı yapmayan tarafın bu delillere dayanmaktan vazgeçmiş sayılmasına karar verilir (HMK m. 140/5).

Ön İncelemenin Tamamlanmasından Sonra Hak Düşürücü Süreler ve Zamanaşımı Hakkındaki Savunmaların İncelenmesi

Ön inceleme tek duruşmada tamamlanır. Zorunlu olan hâllerde bir defaya mahsus olmak üzere yeni bir duruşma günü tayin edilir (HMK m. 140/4).

dikkat

Ön inceleme duruşması tamamlandıktan sonra, hâkim hemen tahkikata başlamaz.

Tahkikata başlamadan önce hâkimin, varsa tarafların hak düşürücü süreler ile zamanaşımı hakkındaki itiraz ve def'ileri inceleyerek karara bağlaması gerekir (HMK m. 142). Ancak bu hususların karara bağlanması için belli ölçüde tahkikat işlemi yapılması gerekiyorsa, bu ölçüde tahkikata başlanabilir.

Basit Yargılama Usûlünde Ön İnceleme

Basit yargılama usûlünde mahkeme, mümkün olan hâllerde tarafları duruşmaya davet etmeden dosya üzerinden karar verir (HMK m. 320/1).

Basit yargılama usûlünde ön inceleme ve tahkikat aşamaları birleştirilerek ilk duruşmada ön incelemeye ilişkin işlemlerin de yapılmasına imkân tanınmıştır. Daha önce karar verilemeyen hâllerde mahkeme, ilk duruşmada dava şartları ve ilk itirazlarla hak düşürücü süre ve zamanaşımı hakkında tarafları dinler; daha sonra tarafların iddia ve savunmaları çerçevesinde, anlaştıkları ve anlaşama-

dıkları hususları tek tek tespit eder. Uyuşmazlık konularının tespitinden sonra hâkim, tarafları sulhe veya arabuluculuğa teşvik eder. Tarafların sulh olup olmadıkları, sulh olmadıkları takdirde anlaşamadıkları hususların nelerden ibaret olduğu tutanağa yazılır, tutanağın altı hazır bulunan taraflarca imzalanır. Tahkikat bu tutanak esas alınmak suretiyle yürütülür (HMK m. 320/2).

Basit yargılama usûlünde mahkeme, tarafların dinlenmesi, delillerin incelenmesi ve tahkikat işlemlerinin yapılmasını, ön incelemenin yapıldığı ilk duruşma hariç, iki duruşmada (yani en fazla üç duruşma) tamamlar (HMK m. 320/3).

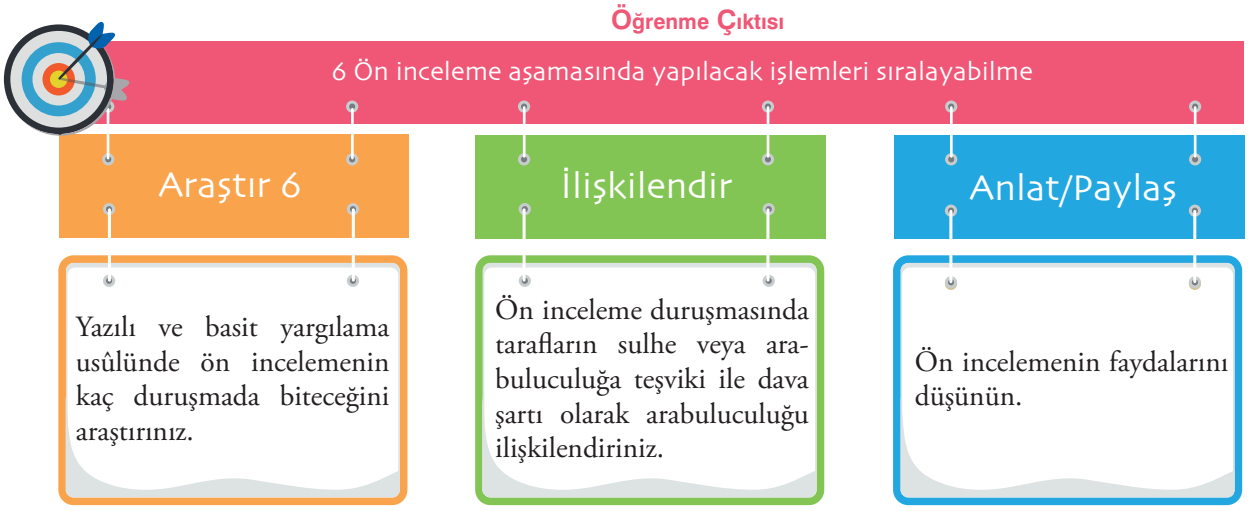

TAHKİKAT

Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra tahkikata geçilir. Taraflar, tahkikat ve sözlü yargılama için duruşmaya davet edilir (HMK m. 147/1). Tahkikat aşamasında mahkeme, her iki tarafı usûlüne uygun olarak davet edip, davada ileri sürülen vakıalar hakkında dinleyebilir (HMK m. 144/1).

Tahkikatın Konusu

Tahkikat aşamasında tarafların davada ileri sürdükleri ve ön inceleme tutanağında yer alan vakıaların doğru olup olmadığı araştırılır, bütün iddia ve savunmalar birlikte incelenir (HMK m. 143/1). Tahkikat aşamasında, tarafların ileri sürdüğü vakıalar ve delillerden oluşan dava malzemesi esas alınarak girişilen ispat faaliyeti sonunda bir sonuç çıkartılır.

Hâkim, muhakemeyi basitleştirmek veya kısaltmak için resen veya taraflardan birinin talebi üzerine tahkikatın her aşamasında iddia veya savunmalardan birinin veya bir kısmının diğerinden önce incelenmesine karar verebilir (HMK m. 143/2).

Mahkemenin, dinlenilmek üzere mahkemeye gelmeleri için iki tarafa vereceği süre iki haftadan az olamaz. Bu süre, gerektiğinde, mahkemece resen veya iki taraftan birinin talebi üzerine uzatılabileceği gibi kısaltılabilir (HMK m. 144/2).

Tarafların Duruşmaya Gelmemesi

Tahkikat için taraflara gönderilecek duruşma davetiyesinde, belirlenen gün ve saatte geçerli bir özrü olmadan mahkemede hazır bulunmadıkları takdirde, duruşmaya yokluklarında devam edileceği ve yapılan işlemlere itiraz edemeyecekleri, tahkikatın sona erdiği duruşmada sözlü yargılamaya geçileceği, sözlü yargılama için duruşmanın ertelenmesi hâlinde taraflara ayrıca davetiye gönderilmeyeceği ve HMK m. 150 hükmü saklı kalmak kaydıyla, yokluklarında hüküm verileceği bildirilir (HMK m. 147/2).

İki Tarafın da Duruşmaya Gelmemesi

Usûlüne uygun şekilde davet edilmiş olan taraflar, duruşmaya gelmedikleri veya gelip de davayı takip etmeyeceklerini bildirdikleri takdirde dosyanın işlemden kaldırılmasına karar verilir (HMK m. 150/1).

Duruşmaya gelmeyen taraflardan biri mahkemeye bir mazeret dilekçesi göndermişse, mahkeme özrün belgeli olup olmamasına göre ya mazereti kabul ederek yeni bir duruşma günü belirler ve tarafların bu duruşmaya davet edilmelerine karar verir

ya da mazereti kabul etmezse dosyanın işlemden kaldırılmasına karar verir (HMK m. 150/2).

Bir Tarafın Duruşmaya Gelmemesi

Usûlüne uygun şekilde davet edilmiş olan taraflardan biri duruşmaya gelir, diğeri gelmezse, gelen tarafın talebine göre işlem yapılır.

Duruşmaya gelen taraf davayı takip edeceğini bildirirse, yargılamaya gelmeyen tarafın yokluğunda devam edilir. Bu durumda geçerli bir özrü olmaksızın duruşmaya gelmeyen taraf, yokluğunda yapılan işlemlere itiraz edemez.

Buna karşılık, duruşmaya gelen taraf davayı takip etmeyeceğini bildirirse veya gelmeyen tarafın yokluğunda tahkikata devam etmeyi istemezse, dosya yenilenineceye kadar işlemden kaldırılır (HMK m. 150/2).

dikkat

Dosyası işlemden kaldırılmış olan dava, işlemden kaldırıldığı tarihten başlayarak üç ay içinde taraflardan birinin dilekçe ile başvurusu üzerine yenilenmezse, sürenin dolduğu gün itibarıyla açılmamış sayılır ve mahkemece kendiliğinden karar verilerek kayıt kapatılır).

Duruşmaların Herkese Açık Olması (Aleniyet)

Duruşma ve kararların bildirilmesi alenidir (AY m. 141/1; HMK m. 28/1). Yargılamanın aleni veya gizli yapıldığı mutlak olarak duruşma tutanağına yazılır (HMK m. 154/3/c).

Mahkeme, genel ahlâkın veya kamu güvenliğinin yahut yargılama ile ilgili kişilerin korunmaya değer üstün bir menfaatinin kesin olarak gerekli kıldığı hâllerde, taraflardan birinin talebi üzerine veya resen, duruşmaların bir kısmının veya tamamının gizli olarak yapılmasına karar verebilir (HMK m. 28/2). Söz konusu gizlilik kararı davanın tarafları için değil, üçüncü kişiler için olup yargılama taraflara kapalı yapılamaz.

Tarafların gizlilik talebi ön sorunlar hakkındaki hükümler çerçevesinde gizli duruşmada incelenir ve karara bağlanır. Hâkim, bu kararının gerekçelerini, esas hakkındaki kararı ile birlikte açıklar (HMK m. 28/3).

Hâkim, gizli yargılama işlemleri sırasında hazır bulunanları o yargılamayla ilgili edindikleri bilgileri açıklamamaları hususunda uyarır ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun gizliliğin ihlaline ilişkin hükmünün uygulanacağını ihtar ederek bu hususu tutanağa geçirir (HMK m. 28/4).

Tahkikatın Yürütülmesi ve Tutanak

Duruşma oturumunda yapılan tahkikat ve yargılama işlemleri hakkında tutanak tutulur. Hâkim, tahkikat ve yargılama işlemlerinin icrasıyla, iki tarafın ve diğer ilgililerin sözlü açıklamalarını, gerekirse özet olarak zabıt kâtibi aracılığıyla tutanağa kaydettirir (HMK m. 154/1).

Taraflar veya diğer ilgililer sözlü açıklamalarını hâkimin izniyle doğrudan da tutanağa yazdırabilir (HMK m. 154/2).

Tutanak, hâkim ve zabıt kâtibi tarafından derhâl imzalanır (HMK m. 155/1). Tutanağa imza atamayacak durumda olan kimsenin parmak izi alınır, bunun hangi parmağa ait olduğu belirtilir. Ancak elinde parmak bulunmayanlar, imza yerine mühür veya özel işaret kullanabilirler (HMK m. 155/2).

Aşağıdaki hususlar mutlaka tutanağa yazılır (HMK m. 154/3):

a. Mahkemenin adı, duruşmanın açıldığı yer, gün ve saat
b. Hâkim, zabıt kâtibi, hazır bulunan taraflar ve varsa vekilleri, kanuni temsilcileri, fer'î müdahil ve tercümanın ad ve soyadları
c. Yargılamanın aleni ya da gizli yapıldığı
ç. Beyanda bulunana okunmak ve imzası alınmak kaydıyla ikrar, yeminin edası, davanın geri alınmasına muvafakat, davadan feragat, davayı kabule ilişkin beyanlar ve sulh müzakereleri ile sonucu
d. Beyanda bulunana okunmak kaydıyla taraf, tanık, bilirkişi veya uzman kişi beyanı
e. Duruşma dışında yapılan işlemlerin özeti
f. Tarafların sundukları belgelerin neler olduğu
g. Tarafların soruşturmaya ilişkin istekleri ile diğer kanunların tutanağa yazılmasını emrettiği konular
ğ. Ara kararları ve hükmün sonucu
h. Karar veya hükmün açıklanma biçimi

Tutanakta sözü edilen veya dosyaya konduğu belirtilen belgeler de tutanağın eki sayılır (HMK m. 154/4).

Tahkikat ve yargılama sırasında yapılan işlemler teknik araçlarla kayda alınırsa, bu durum bir tutanakla tespit olunur (HMK m. 154/5).

Ön inceleme, tahkikat ve yargılama işlemleri, ancak tutanakla ispat olunabilir (HMK m. 156). Duruşma tutanakları (CMK m. 222) sahteliği ispatlanıncaya kadar geçerli olan resmî belgelerdendir.

Duruşma tutanağında mevcut olmayan bir sebebe dayanılarak hüküm verilmiş olması, duruşma tutanakları ile hüküm veya kararların değiştirilmiş yahut tahrif edilmiş veya söylenmeyen bir sözün hüküm ya da karara etkili olacak şekilde söylenmiş gibi gösterilmiş ve buna dayanılarak hüküm verilmiş olması, hâkimlerin yargılama faaliyetinden dolayı Devlet aleyhine tazminat davası açılmasına yol açar (HMK m. 46/1/ç-d).

Davacı, davalı, fer'î müdahil ve vekilleri dava dosyasındaki veya elektronik ortamdaki bütün tutanak ve belgelerin onaysız fotokopi yahut çıktısını harçsız olarak alabilirler. Avukatların belge örneği alabilmeleri için vekâletnamelerinin bulunması zorunludur (Yön. m. 202/3). Talep edilirse tutanakların tamamı veya bir kısmının örneklerine mahkemenin mührü basılır ve aslına uygun olduğu yazı işleri müdürü tarafından imza olunarak onaylanır (HMK m. 158/1).

Gizli olarak saklanmasına karar verilen tutanakların ve tutanağın eki niteliğinde bulunan gizlilik kararı kapsamındaki belgelerin incelenmesi başkan veya hâkimin açık iznine bağlı olup (Yön. m. 202/4), bunların örneği ancak hâkimin izni ile verilebilir (HMK m. 158/2).

Taraf vekilleri UYAP Avukat Bilgi Sistemi vasıtasıyla dava dosyalarını inceleyebilir ve örnek alabilirler (Yön. m. 202/5).

Ön Sorun

Görülmekte olan bir davanın karara bağlanabilmesi için öncelikle çözülmesi gereken ön sorunlar ortaya çıkabilir. Örneğin yetkisizlik ilk itirazı, hâkimin reddi, eski hâle getirme talebi ön sorundur. Yargılama sırasında, davaya ilişkin bir ön sorun ortaya çıkarsa, ilgili taraf, bunu dilekçe vermek suretiyle yahut duruşma sırasında sözlü olarak ileri sürebilir (HMK m. 163/1).

İleri sürülen ön sorun mahkemenin karara bağlayabileceği bir konu ise mahkemece incelenir. Hâkim, taraflardan birinin ileri sürdüğü ön sorunu incelemeye değer bulursa, belirleyeceği süre içinde, varsa delilleriyle birlikte cevabını bildirmesi için diğer tarafa tefhim veya tebliğ eder (HMK m. 164/1).

Ön sorun hakkında iki taraf arasında uyuşmazlık varsa, hâkim gerekirse tarafları davet edip dinledikten sonra kararını verir (HMK m. 164/2). Hâkim, ön sorun hakkındaki kararını taraflara tefhim veya tebliğ eder (HMK m. 164/3).

dikkat

Ön sorun hakkındaki karar ile hâkim davadan el çekiyorsa bu bir nihai karar olup bu karara karşı kural olarak (HMK m. 341) kanun yoluna başvurulabilir. Ön sorun hakkındaki karar ile hâkim davadan el çekmiyorsa bu bir ara kararıdır.

Bekletici Sorun

Görülmekte olan bir davada hüküm verilebilmesi, başka bir davaya, idari makamın tespitine yahut dava konusuyla ilgili bir hukuki ilişkinin mevcut olup olmadığına kısmen veya tamamen bağlı ise mahkemece o davanın sonuçlanmasına veya idari makamın kararına kadar yargılama bekletilebilir (HMK m. 165/1). Bu durumda ortada bir bekletici sorun vardır. Örneğin, iş kazası iddiasına dayalı maddi ve manevi zararlarının giderilmesi istemiyle açılan davalarda, Sosyal Güvenlik Kurumunun incelemesi bekletici sorun yapılır. Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından kazazede sigortalıya gelir bağlanabilmesi için öncelikle zarara sebep olayın iş kazası olup olmadığının tespiti ön sorundur. Bu durumda davacı, iş kazasını Sosyal Güvenlik Kurumuna ihbar etmeli, SGK olayı iş kazası saymazsa, SGK ve işveren aleyhine "iş kazasının tespiti" davası açması için süre verilmeli ve tespit davası, tazminat davasında bekletici sorun yapılmalıdır. SGK'nın olayı iş kazası sayması hâlinde ise davacı sigortalıya, Kuruma müracaat ederek sürekli iş göremezlik oranının belirlenmesi ve iş kazası sigorta kolundan sürekli iş göremezlik geliri bağlanması için süre verilmeli ve bunun sonucuna göre bir karar verilmelidir.

dikkat

Bekletici sorunun amacı, aynı veya benzer bir sorun hakkında farklı mahkemelerin ayrı inceleme yapması sonucunda çelişen kararlar vermesinin önlenmesidir.

Bir davanın incelenmesi ve sonuçlandırılması başka bir davanın veya idari makamın çözümüne bağlı ise mahkeme, ilgili tarafa görevli mahkemeye veya idari makama başvurması için uygun bir süre verir. Bu süre içinde görevli mahkemeye veya idari makama başvurulursa açılan davanın veya yapılan idari başvurunun sonucuna kadar görülmekte olan dava bekletilir. Bu süre içinde görevli mahkemeye veya idari makama başvurulmadığı takdirde ise ilgili taraf bu hususta iddiasından vazgeçmiş sayılarak esas dava hakkında karar verilir (HMK m. 165/2).

Kural olarak mahkeme, baktığı davada başka bir hukuk, ceza veya idare mahkemesi yahut idari makamın kararını bekletici sorun saymak zorunda olmayıp bu hususta takdir yetkisine sahiptir. Derdest olan bir davanın sonuçlanmasının başka bir davada bekletici sorun yapılabilmesi için, bekletici sorun yapılacak davanın başka bir mahkemede görülmekte olması ve iki dava arasında bağlantı bulunması gerekir. Beklenen diğer davada verilecek hüküm (örneğin, beklenen davada varlığı kesin olarak karara bağlanacak olan hukuki ilişki), bekletilen davada verilecek hükmü etkileyecek nitelikte olmalıdır.

Kanunda sayılan bazı hâllerde, başka bir mahkemede görülen davanın sonuçlanmasının görülmekte olan dava için bekletici sorun sayılmasının zorunlu tutulduğu hâller bunun istisnasıdır. Anayasaya aykırılık iddiası hakkında Anayasa Mahkemesi kararının (AY m. 152) ve yargı yolu uyuşmazlığı hakkında Uyuşmazlık Mahkemesi kararının (UMK m. 18-19) bekletici sorun sayılması zorunludur. Bunun gibi, itirazın kesin kaldırılması talebini inceleyen icra mahkemesinin, miras bırakanın borcu için takip edilen mirasçının terekenin borca batık olduğunun tespiti talebiyle açtığı hukuk davasını beklemesi de zorunludur (İİK m. 68/4).

Davaların Birleştirilmesi ve Ayrılması

Taraflar arasında dava konusu olan uyuşmazlıklar hakkında etkili şekilde yargılama yapılabilmesi, gerçeğin ortaya çıkması ve uyuşmazlıkların sürüncemede kalmaması için birden fazla davanın aynı mahkeme birlikte görülmesi mümkün olabileceği gibi birlikte görülen davaların aynı gerekçelerle ayrılması da gerekebilir. Medeni usul hukuku bakımından ilk durumda davaların birleştirilmesi ikinci durumda ise davaların ayrılması söz konusudur.

Davaların Birleştirilmesi

Aynı veya farklı yargı çevresinde görülmekte olan davalar, aralarında bağlantı bulunması durumunda birleştirilebilir.

Birleştirilecek Davalar Arasında Bağlantı Olması

Davaların aynı veya birbirine benzer sebeplerden doğması yahut biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte bulunması durumunda, davalar arasında bağlantı var sayılır (HMK m. 166/4).

Birleştirme kararı, derhâl ilk davanın açıldığı mahkemeye bildirilir (HMK m. 166/3).

Birleştirilmelerine karar verilmiş olan davaların esas kayıtlarında bu durum belirtilir. Başka bir dava ile birleştirilmesine karar verilen davanın karar numarası birleştirme kararına yazılır ve bu durum mahkemede verilen son kararda gösterilir (Yön. m. 219/1).

dikkat

Birleştirilen davalar hakkında ortak tahkikat yapılır, aynı dosyada hüküm kurulur fakat asıl ve birleşen dava hakkında verilen hükümler birbirinden bağımsız olup hüküm fıkrasında ayrı ayrı yazılır.

Birleştirilen davalarda asıl ve birleşen dava için ayrı vekâlet ücretine hükmolunur (AAÜT m. 8).

Aynı Yargı Çevresinde Yer Alan Aynı Düzey ve Sıfattaki Mahkemelerde Görülen Davaların Birleştirilmesi

Aynı yargı çevresinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelerinde (örneğin iki ayrı asliye hukuk mahkemesinde) açılmış bağlantılı davalar, davanın her aşamasında birleştirilebilir.

dikkat

Talep üzerine veya kendiliğinden verilebilen birleştirme kararı, ikinci davanın açıldığı mahkemece verilir ve davalar ilk davanın açıldığı mahkemede birleştirilir.

Birleştirme kararı, diğer mahkemeyi bağladığından (HMK m. 166/1), davaların kendisinde birleştirildiği ilk mahkeme artık davayı ikinci mahkemeye iade edemez; birleştirme kararının hatalı olduğunu düşünse bile sadece ayrılma kararı verebilir ve sonuçta her iki davaya da bakar. Birleştirme kararına karşı hükümle birlikte kanun yoluna başvurulur.

Ayrı Yargı Çevresinde Yer Alan Aynı Düzey ve Sıfattaki Mahkemelerde Görülen Davaların Birleştirilmesi

Davalar, ayrı yargı çevrelerinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelerinde açılmış ise, bağlantı sebebiyle birleştirme ikinci davanın açıldığı mahkemeden talep edilebilir. Bu hâlde mahkemece davaların birleştirilmesi kendiliğinden değil talep üzerine olur. İkinci davanın açıldığı mahkeme, birinci davanın açıldığı mahkemeden dava dosyasını getirterek inceler ve talebi kabul ederse davaların birleştirilmesine karar verir. Bu karar nihai karar olduğundan kanun yolu denetimine açıktır.

dikkat

Davaların birleştirilmesine ilişkin karar kesinleşirse ikinci davanın açıldığı mahkeme dava dosyasını birinci davanın açıldığı mahkemeye gönderir (HMK m. 166/2) ve bu mahkeme artık davaların birleştirilmesi kararıyla bağlıdır.

Bölge Adliye Mahkemelerindeki Davaların Birleştirilmesi

İstinaf incelemesi ayrı dairelerde yapılması gereken davaların da birleştirilmesine karar verilebilir. Bu hâlde istinaf incelemesi, birleştirilen davalarda uyuşmazlığı doğuran asıl hukuki ilişkiye ait kararı inceleyen bölge adliye mahkemesi dairesinde yapılır (HMK m. 166/5).

Davaların Ayrılması

Mahkeme, ihtiyari dava arkadaşlığının koşullarının olmadığı (HMK m. 57) veya aralarında bağlantı olmayan (HMK m. 166/4) davaların ayrılmasına karar verebileceği gibi, aralarında bağlantı olsa bile yargılamanın iyi bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla da birlikte açılmış yahut sonradan birleştirilmiş davaların ayrılmasına karar verebilir (HMK m. 167/1).

Örneğin, aralarında zorunlu veya ihtiyari dava arkadaşlığı bulunmayan işverenler aleyhine tek hizmet tespiti davası açılamaz. Hizmet tespiti davalarının kamu düzenine ilişkin olduğu da gözetildiğinde, mahkemece resen araştırma yapılabileceğinden, yargılamanın sağlıklı olarak yürütülebilmesi ve uyuşmazlığın kolaylıkla çözüme ulaştırılabilmesi için davalı tarafta yer alan birden fazla işveren aleyhine açılan davanın ayrılmasına karar verilmesi gerekir.

Ayırma kararı veren mahkeme, ayrılmasına karar verilen davalara bakmaya devam eder (HMK m. 167/1). Ayrılan davalar, kararı veren mahkemenin esasına ayrıca kaydedilir ve eski kayıt ile yeni kayıt birbiriyle ilişkilendirilir. Ayrılan davanın dosyası, ilk dosyada bu kısımlara ait yazıların tamamının onaylı suretleri konularak yeniden oluşturulur. Ayrılan davalar bakımından daha önce tek karar ve ilâm harcı alınmış ise her biri için ayrıca harç alınır; daha önce alınan harç ayrılmış davaları da kapsıyorsa yeniden harç alınmaz. Ayrılıp yeni esas numarası alan her dava için başvuru harcı alınır (Yön. m. 219/2).

dikkat

Davaların ayrılması kararı, davanın her aşamasında, talep üzerine veya kendiliğinden verilebilir.

Ayırma kararı nihai karar olmadığından ancak asıl hükümle birlikte kanun yoluna konu edilebilir ve istinaf veya temyiz incelemesinde mutlak kaldırma veya bozma sebebi teşkil etmez. Ayırma kararında yargılama giderlerine de hükmedilmez.

Bir davanın takibi sırasında davaların ayrılması durumunda, her dava için ayrı avukatlık ücretine hükmolunur (AAÜT m. 8).

1 Dava ve dava hakkı kavramlarını tanımlayabilme

Dava Kavramı

Dava, bir başkası tarafından hakkı ihlâl edilen veya tehlikeye sokulan kişinin, mevcut ihlal veya tehlikenin ortadan kaldırılmasını sağlamak üzere mahkemeden hukuki koruma istemesidir. Çekişmeli yargıda hâkim, iki taraftan birinin talebi olmaksızın, kendiliğinden bir davayı inceleyemez ve karara bağlayamaz. Dava hakkı, hak arama hürriyetinin bir kullanım şekli olduğundan, Anayasa ile güvence altına alınmıştır. Dava hakkı dürüstlük kurallarına uygun kullanılmak zorundadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu, ilk derece yargılamasını, dilekçelerin karşılıklı verilmesi, ön inceleme, tahkikat, sözlü yargılama ve hükümden oluşan beş temel aşamaya ayırmıştır.

2 Dava çeşitlerini tanımlayabilme

Dava Çeşitleri

Mahkemeden istenen hukuki korunmaya göre dava çeşitleri, eda davası, tespit davası, belirsiz alacak ve tespit davası ve inşaî dava olarak sınıflanırken, talep sonucunun niceliğine göre dava çeşitleri, kısmi dava, davaların yığılması, terditli dava, seçimlik dava ve topluluk davası olarak ayrılır. Eda davası yoluyla mahkemeden, davalının, bir şeyi vermeye veya yapmaya yahut yapmamaya mahkûm edilmesi talep edilir. Tespit davası yoluyla, mahkemeden, bir hakkın veya hukuki ilişkinin varlığının ya da yokluğunun yahut bir belgenin sahte olup olmadığının belirlenmesi talep edilir. Davanın açıldığı tarihte alacağın miktarını yahut değerini tam ve kesin olarak belirleyebilmesinin kendisinden beklenemeyeceği veya bunun imkânsız olduğu hâllerde, alacaklı, hukuki ilişkiyi ve asgari bir miktar yahut değeri belirtmek suretiyle belirsiz alacak davası açabilir. İnşaî dava yoluyla, mahkemeden, yeni bir hukuki durum yaratılması veya mevcut bir hukuki durumun içeriğinin değiştirilmesi yahut onun ortadan kaldırılması talep edilir. Davacının, aynı hukuki ilişkiden doğan alacağının tamamını dava etmeyerek şimdilik bir kısmını talep etmek suretiyle açtığı davaya *kısmi dava* denir. Davacının, aynı davalıya karşı olan, birbirinden bağımsız birden fazla aslî talebini, aynı dava dilekçesinde ileri sürmesine davaların yığılması (kümülatif dava yığılması) denir. Davacının, aynı davalıya karşı birden fazla talebini, aralarında aslilik-ferîlik ilişkisi kurmak suretiyle, aynı dava dilekçesinde ileri sürdüğü davaya *terditli dava* denir. Seçimlik borçlarda, seçim hakkı kendisine ait olan borçlu veya üçüncü kişinin bu hakkı kullanmaktan kaçınması hâlinde, alacaklı seçimlik dava açabilir.

3 Dava şartlarını tanımlayabilme

Dava Şartları

Dava şartları, davanın esastan görülüp karara bağlanabilmesi için, varlığı veya yokluğu hâkim tarafından davanın her aşamasında kendiliğinden gözetilen ve taraflarca da noksanlığı davanın her aşamasında ileri sürülebilen dinlenebilirlik koşullarıdır. Mahkeme, kanunda sayılan genel veya özel dava şartlarının mevcut olup olmadığını, davanın her aşamasında kendiliğinden araştırır. Taraflar da dava şartı noksanlığını her zaman ileri sürebilirler. Dava şartı noksanlığının giderilmesi mümkün değil ise, davanın usûlden reddine karar verir.

4 İlk itirazları tanımlayabilme

İlk İtirazlar

Dava şartları dışında kalan ve davada öngörülen yargılama kesitinde ileri sürülmesi koşuluyla davanın esasına girilmesine engel olan usûle ilişkin savunma vasıtalarına *ilk itirazlar* denir. İlk itirazların hepsi cevap süresi içinde ve cevap dilekçesinde ileri sürülmek zorundadır aksi hâlde dinlenemez.

5 Davanın temel aşamalarını, dava açılmasının sonuçlarını, dilekçeler teatisini, dava ve cevap dilekçesinin unsurlarını tanımlayabilme, iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamını açıklayabilme

Davanın Temel Aşamaları, Davanın Açılması, Dilekçeler Teatisi ve İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı

Dava açılması ve davaya cevap verilmesi dilekçeyle olur. Dava dilekçesi, mahkeme tarafından davalıya tebliğ edilir. Davalı, cevap dilekçesinde davayı kabul edebilir veya davacının iddia ettiği vakıaları inkâr edebilir yahut davacının iddia ettiği vakıaları inkâr etmek yerine, davacının talep sonucunu haklı göstermediğini de ileri sürebilir. Davalı, cevap dilekçesinde davacının ileri sürdüğü iddiaları inkâr etmekle yetinmeyerek, varsa davacıdan olan hakkının da hüküm altına alınmasını istiyorsa, davacıya karşı aynı mahkemede ve aynı dava dosyasında bir karşı dava açabilir. Davanın açılması, maddî hukuk ve usûl hukuku bakımından bazı sonuçlar doğurur. Davanın açılmasının maddî hukuk bakımından sonuçları, zamanaşımının kesilmesi ve hak düşürücü sürenin korunması, bazı şahısvarlığı haklarının malvarlığı hakkına dönüşmesi, iyiniyetin ortadan kalkması ve davalının temerrüde düşmesidir. Davanın açılmasının usûl hukuku bakımından sonuçları, mahkemenin davayı inceleme zorunluluğu, derdestlik, dava şartlarının davanın açıldığı tarihe göre belirlenmesi, ihtiyatî tedbir ve ihtiyatî haczin korunması ve davayı geri alma yasağıdır. Taraflarca getirilme ilkesinin uygulandığı davalarda, iddianın ve savunmanın belli bir yargılama kesitinden sonra genişletilmesi veya değiştirilmesi yasaktır. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının kapsamına, davada dayanılan ve davanın sebebi olan maddî vakıalar ile talep sonucu girer. Yazılı yargılama usûlünde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, davacı için cevaba cevap; davalı için ikinci cevap dilekçesiyle başlar. İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını aşmanın iki yolu vardır. Bunlar, ıslah ile karşı tarafın açık muvafakatidir.

6 Ön inceleme aşamasında yapılacak işlemleri sıralayabilme

Ön İnceleme

Yazılı yargılama usûlünde, hâkim ön incelemeyi tamamlayıp gerekli kararları verdikten sonra, aynı duruşmada tahkikata geçerek gerekli kararları verebilir. Ön inceleme aşamasının tamamlanmasından sonra tahkikata geçilir ve taraflar, tahkikat için duruşmaya davet edilir.

7 Tahkikat aşamasında yapılacak işlemleri sıralayabilme

Tahkikat

Tahkikat için taraflara gönderilecek duruşma davetiyesinde, belirlenen gün ve saatte geçerli bir özrü olmadan mahkemede hazır bulunmadıkları takdirde, duruşmaya yokluklarında devam edileceği ve yapılan işlemlere itiraz edemeyecekleri bildirilir. Usûlüne uygun şekilde davet edilmiş olan taraflar, duruşmaya gelmedikleri veya gelip de davayı takip etmeyeceklerini bildirdikleri takdirde dosyanın işlemden kaldırılmasına karar verilir. Görülmekte olan bir davanın karara bağlanabilmesi için öncelikle çözülmesi gereken ön sorunlar ortaya çıkabilir. İleri sürülen ön sorun mahkemenin karara bağlayabileceği bir konu ise mahkemece incelenir. Görülmekte olan bir davada hüküm verilebilmesi, başka bir davaya, idari makamın tespitine yahut dava konusuyla ilgili bir hukuki ilişkinin mevcut olup olmadığına kısmen veya tamamen bağlı ise mahkemece o davanın sonuçlanmasına veya idari makamın kararına kadar yargılama bekletilebilir. Bu durumda ortada bir bekletici sorun vardır. Aynı veya farklı yargı çevresinde görülmekte olan davalar, aralarında bağlantı bulunması durumunda birleştirilebilir. Davaların aynı veya birbirine benzer sebeplerden doğması yahut biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte bulunması durumunda, davalar arasında bağlantı var sayılır. Aynı yargı çevresinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelerinde açılmış bağlantılı davalar, davanın her aşamasında birleştirilebilir. Davalar, ayrı yargı çevrelerinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelerinde açılmış ise, bağlantı sebebiyle birleştirme ikinci davanın açıldığı mahkemeden talep edilebilir.

neler öğrendik?

1 Tespit davası ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

A. Bir belgenin sahte olduğunun belirlenmesi talebiyle açılan dava tespit davasıdır.
B. Tespit davası açan davacının, tespit davasını açmakta hukuki yararı olduğunu ispatlaması gerekir.
C. Tespit davasında tek başına bir maddî vakıanın tespiti talep edilebilir.
D. Davacı tespit davası açmakta hukuki yararı olduğunu ispat edemezse, tespit davası dava şartı yokluğundan reddedilir.
E. Eda davası açılması mümkün olan hâllerde olumlu tespit davası açılamaz.

2 Kısmi dava ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A. Kısmi davada dava konusu edilmeyen tutarın dava açılırken saklı tutulması gerekir.
B. Kısmi davanın davacısı, kısmi dava karara bağlanmadan önce bakiye alacak miktarı için ek dava açamaz.
C. Manevi tazminat davası kısmi dava olarak açılamasa da ıslah yolu ile manevi tazminat tutarı arttırılabilir.
D. Dava kısmi de açılsa alacağın tamamı bakımından zamanaşımı, kısmî davanın açıldığı tarihte kesilir.
E. Islahla artırılan tutara faiz istenmese bile, kısmi dava açarken yapılan faiz istemi, kısmî ıslahla arttırılan alacak kesimi için de geçerlidir.

3 Terditli dava ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

A. Terditli davada davacı, mahkemeden ilk önce asıl talebi hakkında karar verilmesini ve asıl talebin reddedilmesi durumunda yardımcı talebi hakkında karar verilmesini ister.
B. Terditli davanın kabulü hâlinde davanın sonunda terditli hüküm verilir.
C. Taleplerin dayandığı vakıalar aynı veya benzer ise terditli dava açılabilir.
D. Terditli davada mahkeme, davacının aslî talebinin esastan reddine karar vermedikçe, fer'î talebini inceleyemez.
E. Terditli davada aynı davalıya karşı birlikte ileri sürülen asıl ve yardımcı talepler arasında hukuki veya ekonomik bir bağlantı bulunmalıdır.

4 Aşağıdakilerden hangisi dava şartlarından biri **değildir?**

A. Türk mahkemelerinin yargı hakkının bulunması
B. Yargı yolunun caiz olması
C. Mahkemenin görevli olması
D. Mahkemenin yetkili bulunması
E. Taraf ehliyeti

5 Dava şartlarının incelenmesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

A. Dava şartı noksanlığı tamamlanmamışsa dava esastan reddedilir.
B. Dava şartı noksanlığının giderilmesi mümkünse, ret kararı vermeden önce eksikliğin tamamlanması için ilgili tarafa kesin süre verilir.
C. Dava şartı noksanlığı, mahkemece hüküm aşamasında fark edildiğinde noksanlık tamamlamışsa, başlangıçtaki dava şartı noksanlığından ötürü dava reddedilemez
D. Mahkeme, dava şartlarını davanın her aşamasında kendiliğinden araştırır.
E. Dava şartları ilk itirazlardan önce incelenir.

6 İlk itirazlar ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A. İlk itirazlar kanunda örnekleyici olarak sayılmıştır.
B. Cevap süresi içinde ileri sürülmesi unutulan ilk itirazlar ıslah ileri sürülebilir.
C. Cevap süresi uzatılmışsa ek cevap süresinde ilk itirazlar ileri sürülemez.
D. Eski hâle getirme talebinde bulunmak için öngörülen sürede verilecek cevap dilekçesinde ilk itiraz ileri sürülebilir.
E. İlk itirazlar, mahkemece resen nazara alınabilir.

7 I. Dava dilekçesinde mahkemenin adı yoksa dava açılması hukuken imkânsız olduğundan, bu eksikliğin dava açarken tamamlanması zorunludur.

II. Dava dilekçesinde dava konusunun değeri eksik gösterilmişse, bu eksiklik sebebiyle davanın usûlden reddine karar verilir.

III. Davacının iddiasının dayanağı olan vakıalar ile delillerini dava dilekçesinde göstermemesi, dava dilekçesinin eksiklik sebebiyle reddedilmesini gerektirir.

IV. Davacının talebinin dayanağı olan hukuki sebepleri dava dilekçesinde göstermesi dava dilekçesinin zorunlu unsurlarındadır.

Yukarıdakilerden hangileri dava dilekçesinin kanunda sayılan unsurlarının eksik olması halinde yapılacak işlemlerdendir?

A. Yalnız I
B. Yalnız II
C. I ve III
D. I ve IV
E. II ve III

8 Davanın açılmasının sonuçları ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

A. Davacının menfi tespit davası açması, dava konusu alacağın tamamı bakımından zamanaşımını keser.
B. Dava şartı arabuluculukta, arabuluculuk bürosuna başvurulmasından son tutanağın düzenlendiği tarihe kadar geçen sürede zamanaşımı durur.
C. Davacı, müteselsil borçlulardan birine karşı dava açtığında, davalı tarafta yer almasalar dahi diğer borçlulara karşı da zamanaşımı kesilir.
D. Davada kesilmiş olan zamanaşımı, dava süresince tarafların yargılamaya ilişkin her işleminden sonra yeniden işlemeye başlar.
E. Davacı dava açarken işlemiş faizi talep etmemişse, faiz hakkında zamanaşımı kesilmiş olmaz.

9 İddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

A. İddia ve savunmanın genişletilmesi yasağının kapsamına, davada dayanılan maddî vakıalar ile talep sonucu girer.
B. Tarafların ön inceleme aşamasından sonra, hukuki sebepleri genişletmesi ve değiştirmesi yasaktır.
C. Kendiliğinden araştırma ilkesinin uygulandığı davalarda iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı uygulanmaz.
D. Dava açılmasından sonra doğan vakıaların ileri sürülmesi yasak kapsamında değildir.
E. Yazılı yargılama usûlünde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı, davacı için cevaba cevap; davalı için ikinci cevap dilekçesiyle başlar.

10 Davaların birleştirilmesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

A. Aynı yargı çevresinde görülmekte olan davalar, aralarında bağlantı bulunması durumunda birleştirilebilir.
B. Davaların aynı veya birbirine benzer sebeplerden doğması yahut biri hakkında verilecek hükmün diğerini etkileyecek nitelikte bulunması durumunda, davalar arasında bağlantı var sayılır.
C. Birleştirilen davalar hakkında verilen hükümler birbirinden bağımsızdır.
D. Aynı yargı çevresinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelerinde açılmış bağlantılı davalar, davanın her aşamasında birleştirilebilir.
E. Ayrı yargı çevrelerinde yer alan aynı düzey ve sıfattaki hukuk mahkemelerinde açılmış bağlantılı davalar, kendiliğinden veya talep üzerine ikinci davanın açıldığı mahkemede birleştirilir.

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. C	Yanıtınız yanlış ise "Medenî Yargıda Taraf Kavramı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. E	Yanıtınız yanlış ise "Dava Çeşitleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. B	Yanıtınız yanlış ise "Dava Çeşitleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. D	Yanıtınız yanlış ise "Dava Şartları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. A	Yanıtınız yanlış ise "Dava Şartları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. D	Yanıtınız yanlış ise "İlk İtirazlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. A	Yanıtınız yanlış ise "Dava Dilekçesinin Kanunda Sayılan Unsurlarının Eksik Olması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. A	Yanıtınız yanlış ise "Davanın Açılmasının Sonuçları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. B	Yanıtınız yanlış ise "İddia ve Savunmanın Genişletilmesi ve Değiştirilmesi Yasağı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. E	Yanıtınız yanlış ise "Tahkikat" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

7 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Dava hakkının dürüstlük kurallarına uygun kullanılıp kullanılmadığı her somut olayın özelliklerine göre değerlendirilir ve davanın her aşamasında ileri sürülebileceği gibi mahkemece de kendiliğinden nazara alınır. Bu gibi halde savunmanın genişletilmesi söz konusu değildir (14.02.1951 tarihli ve 17/1 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı). Örneğin, önalım davasına konu payın ilişkin bulunduğu taşınmaz, paydaşlarca özel olarak kendi aralarında taksim edilip her bir paydaş belirli bir kısmı kullanırken bunlardan biri kendisinin kullandığı yeri ve bu yere tekabül eden payı bir üçüncü şahsa satarsa, satıcı zamanında bu yerde hak iddia etmeyen davacının tapuda yapılan satış nedeniyle önalım hakkını kullanması TMK' nın 2'nci maddesinde yer alan dürüst davranma kuralı ile bağdaşmaz. Eylemli paylaşmanın varlığı halinde önalım hakkını konu alan davanın dürüstlük kuralına aykırı olduğundan reddi gerekir.

Araştır 2

Belirsiz alacak davası şeklinde açılabilecek davalar, uygulamada her somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmektedir. Bu konu emsal Yargıtay kararlarıyla şekillenmektedir. Örneğin, iş kazası nedeniyle tazminat ve rücu istemli davalarda, kusur oranlarının ve tazminat miktarının belirsizliği nedeniyle Sosyal Güvenlik Kurumu, hukuki ilişkiyi ve asgari bir miktar belirtmek suretiyle belirsiz alacak davası açabilir. SGK'nın davanın açıldığı tarihteki tazminat alacağı miktarını tam ve kesin olarak belirleyebilmesi beklenemez. Bunun gibi, mal rejiminin tasfiyesinden kaynaklanan katılma alacağı, trafik kazasından kaynaklanan değer kaybını konu alan maddi tazminat alacağı veya bankacılık hizmetlerinin ifası, vadeli, vadesiz mevduat, ihracat ve ithalat işlemleri ile kredi kullanımına dair sözleşmelerin banka tarafından gereği gibi ifa edilmemesi veya kötü ifa edilmesi nedeniyle mudinin uğradığı zararı konu alan tazminat alacağı belirsiz alacak davası şekline ikame edilebilir.

7 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 3

Hukuki yarar bakımından tespit davası, eda ve inşaî davadan farklıdır. İlke olarak tespit davası, eda davası açılması mümkün olmayan hallerde açılabilir. Usûl hükümlerine göre, tespit davası eda davasının öncüsüdür. Ancak, doğrudan eda davası açılabilecek durumlarda tespit devası açılmasında davacının hukuki yararı yoktur. Tespit davasının açılabilmesi için iki temel koşul bulunmalıdır. Birincisi, "hukuki ilişki koşulu" ikincisi ise "hukuki yarar koşulu"dur. Bunların varlığı tespit davasında dava şartı olup mahkemece resen gözetilir. Eda davası açılmasının mümkün olmaması sebebiyle zorunlu olarak tespit davası açılmış bulunması halinde, tespit davası görülürken eda davası açma imkânı doğarsa, davacının tespit davasına devam edilmesinde bir hukuki yararı kalmaz. Bu sebeple ve tespit davası eda davasının öncüsü olduğundan, davacının da talebi üzerine, tespit davasına eda davası olarak devam edilir. Davacının hukuki yararı da davaya eda davası olarak devam edilmesindedir. Bu hukuki yarar, korunmaya değer ve meşru bir hukuki yarardır. Örneğin menfi tespit davası devam ederken dava konusu borcun ödenmesi halinde, davaya istirdat davası olarak devam edileceğini düzenleyen İİK m. 72/6'nın da dayandığı esas budur.

Araştır 4

Taraflar arasında önceden yapılmış geçerli bir tahkim sözleşmesinin varlığına rağmen tahkim sözleşmesinin taraflarından biri, tahkim sözleşmesinin kapsamına giren uyuşmazlığın çözülmesi için tahkime başvurmak yerine mahkemede dava açarsa mahkeme, tahkim sözleşmesinin varlığını kendiliğinden gözeterek görevsizlik kararı veremez. Davaya bakan hâkimden, tahkim sözleşmesinin varlığını bilmesi beklenemez ve taraflar dava malzemesi içinde sunmadıkça hâkim bunu re'sen araştırmaz. Tahkim ilk itirazını ileri sürmeyerek davaya taraf olarak katılan davalı, mahkemenin yetkisini kabul etmiş olur. Bu noktada tarafların iradesi uyuştuğu ve taraflar farklı bir şekilde bir sözleşme yapmış olduğundan, mahkeme bu iradeye saygı duymalı ve davayı esastan inceleyip karara bağlamalıdır.

Araştır 5

İddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının dayanağı teksif ilkesidir. Teksif ilkesi 6100 Sayılı HMK'da "Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler" arasında düzenlenmemekle birlikte, Kanunun 141'inci maddesinde *"İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi"* adı altında karşılık bulmaktadır. Yargılamada teksif ilkesi geçerli olup, yargılamanın, tarafların uyuşamadıkları nokta üzerinde toplanması, taraflar arasında ihtilaf konusu olmayan hususlarda yeni ihtilaflar ortaya çıkarılmaması gerekir. HMK m. 141 uyarınca, taraflar, bütün iddia ve savunma nedenlerini, belli bir usûl kesitine kadar ileri sürmelidir. Cevaba cevap dilekçesinden sonra davacı, davalının rızası olmaksızın davasını, ikinci cevap dilekçesini mahkemeye sunduktan sonra da davalı, iddia ve savunmasını genişletemez ve değiştiremez. Yazılı yargılama usûlünün ilk aşamasını teşkil eden dilekçeler teatisi safhasının tamamlanması ile taraflar iddia ve savunma sebeplerini (davanın temelinin oluşturan maddi vakıaları) sınırlamış ve teksif etmiş olur. Teksif ilkesi yazılılık ilkesini tamamlar ve yargılamanın hızlanmasına hizmet eder. Kanun'da belirtilen belli bir yargılama süreci sonrasında ileri sürülen dava malzemeleri kural olarak mahkemece dikkate alınmaz. Bu ilke usûl ekonomisi ile yakından ilgilidir. Zira bu ilke davaların gereksiz yere ve kötü niyetle uzatılmasını önler. Teksif ilkesi kabul edilmemiş olsaydı, davayı kaybedeceğini fark eden veya tahmin eden yahut sadece zaman kazanmak isteyen taraf, yeni iddia ve savunmalar ileri sürerek davayı gereksiz yere uzatabilirdi.

7 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 6

Yazılı yargılama usûlünde dilekçelerin karşılıklı verilmesi aşaması tamamlandıktan sonra, öncelikle dosya üzerinden dava şartları ve ilk itirazların incelenerek bu konularda karar verilmesi; dosya üzerinden karar verilemeyen dava şartları ile ilk itirazlar hakkında karar verilmek ve diğer ön inceleme işlemlerini yapmak üzere tarafların ön inceleme duruşmasına davet edilmesi gerekir. HMK 137 ve 140. maddelerine göre ön inceleme duruşmasında gerekli usûl işlemleri yapıldıktan sonra tahkikat duruşmasına geçilir. Ön inceleme duruşmasının amacı, tarafların iddia ve savunmaları çerçevesinde uyuşmazlık konusu olan ve olmayan konuların tek tek tespit edilmesi ve çekişmeli konularda tarafların sulhe teşvik edilmesidir. Yazılı yargılama usûlünde ön inceleme tek duruşmada tamamlanır. Zorunlu olan hâllerde bir defaya mahsus olmak üzere yeni bir duruşma günü tayin edilir (HMK m. 140/4). Basit yargılama usûlünde ise ayrı bir ön inceleme duruşması yapılmaz. İlk duruşmada ön inceleme yapılır ve tahkikata başlanır. Mahkeme kural olarak, ilk duruşma dışında yapacağı iki duruşmada, tarafların dinlenmesi, delillerin incelenmesi ve tahkikat işlemlerini tamamlamalıdır (HMK m. 320/3).

Araştır 7

Bekletici sorun kararı vermenin faydaları yanında sakıncası da vardır. Bekletici sorun kararı verilmesi, bekleyen davanın uzamasına yol açar. Davayı uzatmak isteyen taraf, gereksiz yere dava açarak derdest davada bu davanın sonucunun beklenmesini isteyebilir. Bu durum, bekletilen dava kısmi dava ise şimdilik dava konusu edilmeyen bakiye alacağın zamanaşımına uğraması tehlikesini de doğurur. Hâkime, başka bir mahkemede görülmekte olan davayı bekletici sorun yapma konusunda takdir yetkisi tanınmasının sebebi, bu sakıncanın önlenmesidir.

Kaynakça

Arslan, R., Yılmaz, E., Taşpınar Ayvaz, S., ve Hanağası, E. (2019). *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Atalı, M., Ermenek, İ., Erdoğan, E. (2018). *Medeni Usul Hukuku,* Ankara: Yetkin Yayınları.

Budak, A.C. ve Karaaslan, V. (2019). *Medeni Usul Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Kuru, B. (2019). *Medenî Usul Hukuku Ders Kitabı (İstinaf Sistemine Göre Yazılmış).* Ankara: Yetkin Yayınları.

Pekcanıtez, H., Atalay O. ve Özekes M. (2019). *Medeni Usul Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Postacıoğlu, İ. ve Altay, S. (2015). *Medeni Usul Hukuku Dersleri*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Postacıoğlu, İ. E. (1975). *Medenî Usûl Hukuku Dersleri,* İstanbul.

Üstündağ, S. (2000). *Medeni Yargılama Hukuku*. Cilt 1-2. İstanbul.